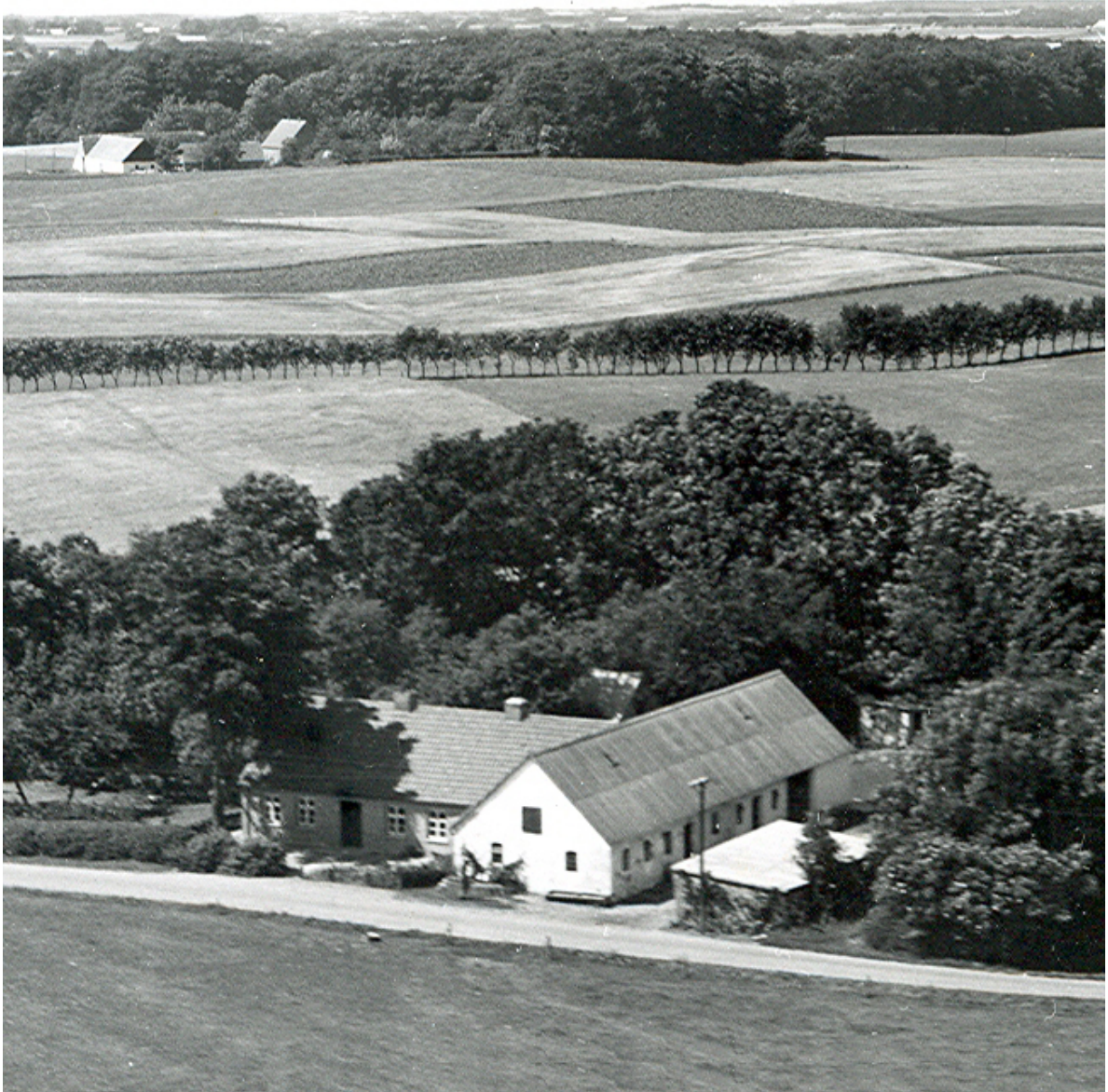

NOTATER OG REFLEKSIONER OMKRING

DALSGAARD MARK

HØRUP SOGN PR KJELLERUP

Søren og Sines husmandssted 1950

LARS JØRGEN JAKOBSEN

INTRODUKTION

I perioden 1920 til 1959 levede der på et lille husmandssted på Dalsgaard Mark en familie med far, mor og syv børn, hvoriblandt min mor var det mellemste. Forældrene, mine bedsteførelde, hed Sine (Nielsine) og Søren Jakobsen og de og deres sted blev det faste holdpunkt og helle i min barndom, parallelt med de skiftende opholdssteder jeg i øvrigt havde under min opvækst. I forbindelse med skrivelser af mine samlede erindringer har jeg derfor i særlig grad ønsket at omtale de to og deres liv samt deres sted, og dette mål er baggrunden for nærværende tillægsnotat som er anderledes detaljeret og mere historisk fokuseret. I første omgang var det jo tanken blot at samle de alment tilgængelige data for området samt at gengive hvad jeg umiddelbart selv kunne huske fra mine egne ophold på stedet i perioden 1945 til 1959, men snart i processen trængte en større beretning sig på og jeg begyndte at søge tilbage i historien.

Under dette arbejde var jeg imidlertid været så heldig at møde både interesse og opbakning fra min morbror Henry Wendel Jakobsen, Marsvinslund som er født og opvokset på stedet og som interesserede sig meget for lokalhistorie, samt fra to lokale beboere og forskere, gårdejer Axel Bjerre Fisker, Gl. Dalsgaard og hans søn bygningsarkæolog Erik Bjerre Fisker, Åbyhøj som jeg ved et tilfælde fandt på internettet. De to, far og søn, har forsket i emnet Dalsgaard i en mangeårig periode og har meget venligt stillet, betydningsfulde dele af deres forskning til min rådighed.

Som det kan gå når man møder positiv interesse, så voksede interesse yderligere, og nu med det resultat at jeg gik helt grassat og kiggede helt tilbage til istiden i den ene ende, medens jeg i den anden ende også forsøger at skue ind i fremtidens ukendte. Målet med nærværende notater og refleksioner er at ende op i en uforpligtende fristil eller case story om livet og de kæmpestore forandringer livet altid byder på. Her med fokus på menneskene og deres måde at indrette sig på gennem tiderne i et lille naboskab på landet, der hvor jeg selv i princippet kom til verden, også selvom jeg er født i Aarhus.

Der rettes en stor tak til alle som har bidraget og rådgivet under tilblivelsen af værket som blev skrevet i Risskov efteråret 2011.

INDHOLDSFORTEGNELSE

DALSGAARD MARK	1
INTRODUKTION	2
INDHOLDSFORTEGNELSE	3
OPRINDELSEN FØR FØR.....	5
-250000 - -13000 Istiderne.....	5
Efter istiden for 15.000 år siden	5
ARKÆOLOGISK PERIODE.....	6
-13000 - -4000 Samler- og Jægerstenalderen	6
Et samfundssystem vokser frem.....	6
Bosætning	6
Hørup Kultsted.....	7
-4000 - 1000 Bondestenalderen, Bronzealderen og Jernalderen.....	8
Brød og kød	8
Gravpladser	9
Landsbyer dannes	10
Huse bygges.....	11
Hørup fra kultsted til landsby	13
Befolkningen i Hørup landsby.....	14
Bosætning i Hørup og omegn	14
Nye horisonter	16
HISTORISK TID	17
1000 - 1500 Vikingetiden og Middelalderen	17
1500 - 1850 Opdeling og Udstykning under Renæssancen og Enevælden	18
1512 - 1532+	18
1572 - 1796 Herunder Tidlig Enevælde 1660 - 1788.....	18
1810.....	18
OPDELINGEN	19
1572.....	19
1600tallet.....	19
1705 - 1720erne.....	20
UDSKIFTNINGEN	20
1788 - 1849 Sen Enevælde.....	20
MATRIKULERING OG FRIKØB.....	21
1815 - 1863 Herunder Demokratiseringen 1849 - 1920.....	22
Matrikel No. 1.....	22
Matrikel No. 2.....	22
Matrikel No. 3.....	22
Matrikel No. 4.....	22
Matrikel No. 5.....	22
Matriklerne No. 6, 7, 8 og 9.....	22
Overdrev !	22
Frikøbet.....	23
1794 - 1967	23
1796 - 1808	23
1861.....	23
UDSTYKNINGEN DALSGAARD MARK.....	24
Ejendom nr. 1	24
Ejendom nr. 2	24
Ejendom nr. 3	24
Ejendom nr. 4	24
Ejendom nr. 5	24
Ejendom nr. 6	24
Ejendom nr. 7	24
Ejendom nr. 8	24
Ejendom uden for nr.	25
Dalsgaard nu og i 1950erne	25

Jens Lauersens Dalsgaard:	26
Thorvald Olsens husmandssted:	26
Laura og Peder Jensens husmandssted:	26
Margrethe og Kristian Jensens husmandssted:	27
Sine og Søren Jakobsens husmandssted:.....	28
Jensine og Rasmus Pedersens landejendom:.....	32
Axel Levrings husmandssted:.....	33
Oline og Egon Østergaards husmandssted:.....	33
OMEGNEN	34
Kjellerup:.....	34
Astrup:.....	34
Nørskovlund:	35
Hindbjerg:.....	35
SAMFUNDSHISTORISK VINKEL.....	37
Moderne tider i Hørup.....	37
AFSLUTNING.....	39
KILDER	39
Arkæologisk bygherrerapport:.....	39
Kongerækken:	

OPRINDELSEN FØR FØR

-250000 - -13000 Istiderne

Umiddelbart er det svært at fastslå hvornår det første menneske kom til det område, som meget senere blev til Dalsgaard, men de allerførste spor efter mennesker i Danmark er set dateret helt tilbage til under istiderne for mere end 125.000 år siden, og det i en tid hvor det er sandsynligt at også neandertalere og andre fortidsvæsener som urokser, mammutter med flere har vandret omkring her. Grundet skiftende klimaer og gentagende umulige overlevelsesmuligheder for almindeligt liv i lange perioder, så er det dog usikkert at nogle af disse første mennesker her på stedet direkte skulle have efterladt gener til vore dages befolkning... men de var her.

Efter istiden for 10- 15.000 år siden

Under den sidste istidsperiode var området, som også under de tidligere, dækket af et tykt lag is, som denne gang bare sluttede og dannede kant ved en linje op langs den senere jyske højderyg og vest over til Bovbjerg, lidt nedenfor det der senere blev til Limfjorden. Det vil sige at det sydvestlige Jylland var isfrit fra det senere Thorning kun ca. 8 km. vest for Dalsgaards fortsat isdækkede jorde. Dette isfri område blev gennem mere end 3.000 år, under isens tilbagetrækning mod nord og øst, vasket godt og grundigt igennem af de store smeltevandsmasser som skyllede ud over landskabet og fjernede alt hvad der kunne have været af muld og fede jordforekomster således, at der nærmest kun var sand, grus og sten tilbage. Der blev simpelthen ikke noget tilbage at komme efter der. Men det blev der så heldigvis langs kanten, der hvor isen havde trukket sig tilbage og hvor meget af jorden var blevet liggende, om end den var skubbet noget rundt med. Her opstod der nu gode vækstbetingelser for planter dyr og mennesker, og jordene i det senere Dalsgaard lå nu blandt jomfruelige områder parat til at blive erobret.

Det var dog meget få mennesker der kom de første tusinde år efter isens tilbagetrækning. Skønsmæssigt har der knap været mere end nogle få hundrede individer i hele det senere danske område hvor de grundlæggende har strejft om som samlere og jægere i mindre familiegupper der kun har bosat sig kortvarigt på et sted før de var draget videre i en evig søgen efter bedre jagtmarker med primært rensdyr.

Deres boliger i dette endnu træfattige landskab har utvivlsomt været meget enkle, fra simple læskærme til mere komplekse men stadig simple konstruktioner... i strå og i nogle tilfælde måske bygget af mammutknogler og skind fra de større dyr. Dyrkning af afgrøder

og dyrehold var endnu helt ukendt på den tid, og der fulgte nu nogle årtusinder med fortsat store klimaskift og gradvise overgange fra tundra til urskov, hvor overlevelse og liv i alle tilfælde var baseret på indsamling af diverse planteføde samt på jagt og fiskeri. En virkelighed hvor Dalsgaards jorder som alle andre lokalområder i det meste af norden har indgået i et netværk af jagtmarker som måske nok, ind imellem, har været præget af stærke personligheder, foregangsmænd og -kvinder men også af, at der ikke systematisk var overordnede magtkoncentrationer som styrede menneskene og deres liv.

FORHISTORISK TID / ARKÆOLOGISK PERIODE

-13000 - -4000 Samler- og Jægerstenalderen

Et samfundssystem vokser frem

I begyndelsen havde menneskene været så få og så spredte at adgangen til jagtmarkerne vel nærmest var, som den frie adgang til havet, svarende til det som en sejler stadig føler når han stævner ud på det åbne hav. Der var ingen former for ejendomsret, der var plads til alle, og mødte man endelig en artsfælle eller flere, kunne det da nok hænde at der opstod konflikt, men mest sandsynligt var det måske, at man holdt en fest og udvekslede erfaringer, som måske endda kunne være af den slags der også kunne føre til nyt blod i stammen. Og hvem ved? Måske blev festpladsen så siden ophøjet til et helligt sted tilegnet frugtbarhedsguderne! Religionen antages i perioden at have været præget af en mangfoldighed af animistiske og shamanistiske trosretninger, som i udgangspunktet måske har været anarkistiske men som først og fremmest har medført en menneskelig sammenhængskraft først i ganske små grupper og langsomt i større og større grupper, som i sidste ende har dannet basis for dannelsen af også vore moderne komplekse og mere eller mindre globaliserede samfund.

I første omgang har de mere samlende samfundsorienterede initiativer måske været lidt tilfældige og begrænsede af de store afstande mellem grupperne! Men hen ad vejen blev der jo, ved forøgelse af befolkningsantallet kortere og kortere mellem menneskene. De hellige steder blev måske til flere og de kunne udvikle sig til regulære kultsteder, til både social og spirituel samvær blandt de forskellige slægts- og familiegrupper.

Et netværk af en samfundsstruktur, der lag på lag, dækkede det meste af norden ser ud til at have bundfældet sig i noget der kunne ligne et planetsystem bestående af de nomadiske grupper, bevægende sig såvel periodisk som til stadighed som ringe i vandet.

Samarbejdet i grupperne og stammerne ser ud til at have fungeret meget længe under det man kunne kalde urkommunistiske vilkår. Den kollektive og individuelle brugsret samt adgang til jagtmarker og fiskepladser må formodes, at have været selvorganiseret og understøttet af forskellige praktiske samarbejder omkring de forhold der fik de, over tid, skiftende samfund til at fungere i en overvejende fredelig sameksistens i de mange tusinde år der gik frem til ideen om selv direkte at medvirke til sikring af fødevarerforsyningen og således gradvist overgå fra jæger- og samlersamfund til bondesamfund.

Bosætning

Kendetegnende for bosætningen under hele samler- og jægerkulturen var først og fremmest en struktur med spredte kortvarige familiebopladser, måske i slutningen af perioden, kombineret med større slægts- eller klanorienterede bopladser af mere permanent, men dog stadig også periodisk karakter, som samtidig opholdssted for flere af slægtens familiegrupper.

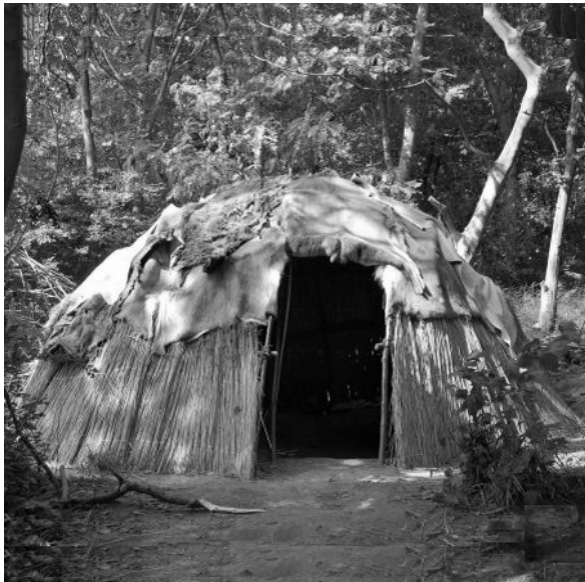
De førstnævnte familieboplader oprettedes i relation til familiegruppernes skiftende jagtmarker. Man flyttede ofte og byggede derfor fortrinsvist små og nogen gange også flytbare hytter med sparsomme lejrfaciliteter, som var særligt velegnede i situationen. En familiehytte kunne typisk være 5-10 m².

Vedrørende slægts- eller klanbopladerne antages de at have været oprettet med mere fællesskabsorienterede og spirituelle formål for øje. De har sandsynligvis været anvendt i perioder hvor de faste jagtrutiner tillod det, og måske især under kulturelle begivenheder som indgåelse af ægteskaber og begravelser samt andre ritualer. Lokaliseringen af de mere permanente boplader antages, som det meste andet der foregik, at været foretaget ud fra praktiske værdier, som tilstedeværelsen af særligt egnede jagt- eller fiskemuligheder og nem adgang til drikkevand etc. ligesom en strategisk beliggenhed i forhold til omverdenen også kan være blevet set som en fordel.

Et storfamilie- eller slægtshus kunne typisk være 20-35 m².

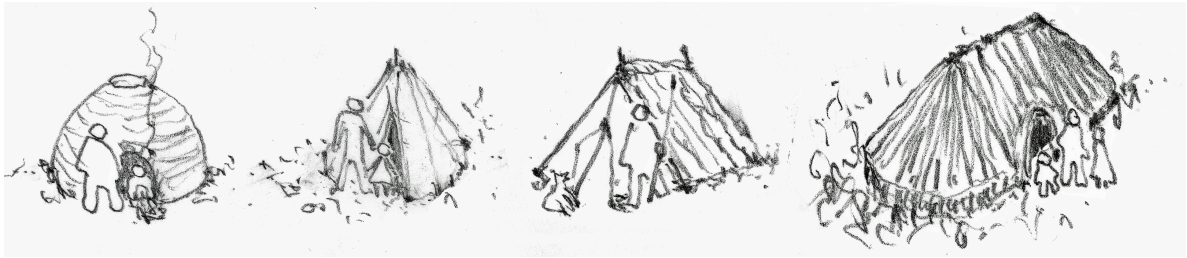
Hørup Kultsted

Der er endnu ikke kendskab til dannelse af egentlige landsbyer i danske samler- og jægerkulturer, men det antages som sandsynligt at højt beliggende steder, som arealerne omkring Hørup Kirke lige nord for Dalsgaard, kan have været taget i brug som kultsteder i kombination med såvel midlertidige som mere permanente slægts- eller klanboplader.

I den flere tusindårige lange periode, med fortsat skiftende klimaer og deraf følgende forskelle i naturgrundlaget, opstod der naturligt en stor variation i brugen af byggematerialer og konstruktionsmåder. Valg af materialer må sædvanligvis skønnes baseret på lokale materialeforekomster og kunne være alt lige fra sten, jord og tørv samt træer, løv, strå og dyreskind etc. som så igen var bestemmende for valg af konstruktionstyper.

På steder som i Hørup, Dalsgaard og omegn er der sandsynligvis overvejende anvendt grene, kviste, bark og skind ved byggeri af de mindre hytter, ligesom der ved de lidt større huse nok har været anvendt lettere træstammer til stolper og spær i de bærende konstruktioner, som derefter er blevet stivet af med gren- og pileflet, tætnet med græstørv og lerklining medens taget har været tækket med strå.

Udviklingen af bustyper kan have bevæget sig fra huler/jordbuse over simple telte med en og to bærende stolper med ås i kisp og igen til lidt større huse med ydervæge og to bærende stolper med ås og stråtag.

Hustyperne har kun haft et rum hvor alle aktiviteter er foregået på det bare jordgulv. Man har blandt andet siddet og hugget flintesten og flettet kurve etc. i den ene side og sovet i den anden, formentlig på et leje af strå og skind. Ildstedet var oftest placeret uden for, men er også konstateret anbragt i husets døråbning. Man har i det meste af perioden primært spist hvad der kunne tilberedes på et bål inklusive bages i en jordovn eller koges i beholdere af træ dumpet med opvarmede sten. Først i slutningen af perioden fik man kendskab til at fremstille keramiske beholdere som skåle og kopper.

-4000 - 1000 Bondestenalderen, Bronzealderen og Jernalderen

Nomader bosætter sig

Agerbrug og husdyrhold havde længe været udbredt i det sydlige Europa, stærkt inspireret af Mellemosten, hvor landbruget var opstået mere end 10.000 år tidligere - endnu medens hele Danmark var dækket af is.

På et tidspunkt, omkring fire tusinde år før vor tidsregning skete der på relativt kort tid, et skifte fra jægersamfund til bondesamfund. Mest nærliggende forekommer forandringen at være sket som resultat af kontakter med andre folkeslag længere syd på i Europa, hvorfra også pottemageriet kom nogenlunde samtidig.

Sandsynligvis kom der også nye religiøse påvirkninger og det var da også i den periode, at den nordiske Asatro udviklede sig for så i slutningen gradvist at blive infiltreret og overhalet af kristendommen.

Brød og kød

Direkte kan man forestille sig at introduktion af brød, kan have været en lille detalje blandt flere, som skubbede til udviklingen. Konceptet for fremstilling af brød rummede i begyndelsen så mange ukendte og fremmedartede komponenter ved både opdyrkning og tilberedning af råvarerne og ved den afsluttende bagning, at et sådant sæt op alene og sammen med andre nyskabelser, klart må kunne have detoneret den revolution som rent faktisk kom til at ske.

I første omgang er det måske nogle kvinder der har eksperimenteret med dyrkning af lokale og importerede frø på nogle mindre improviserede jordstykker eller køkkenhaver og som så er lykkedes så godt med frembringelse af både forskellige grøntsager og kornsorter, at folk er blevet så begejstrede, at der straks er sket en videreudvikling og udbredelse. Når det handler om mad der smager godt, så er der trods alt grænser for hvor konservative menneskene har været... og stadig ikke er! Se bare hvor hurtigt pizzaer, shawarmaer og sushi med tilhørende grej fra alle verdenshjørner er blevet adopteret som nye "nationalretter" i dagens Danmark. **Her er du kommet til**

Foranlediget af den mere stabile adgang til føde, som agerbruget skabte, begyndte man samtidig at fange og anvende husdyr. Ikke bare vilde dyr som man tæmmede lidt, nej de kom også hertil ude fra, dels som handelsvarer og dels som levende forrådslagre for folk

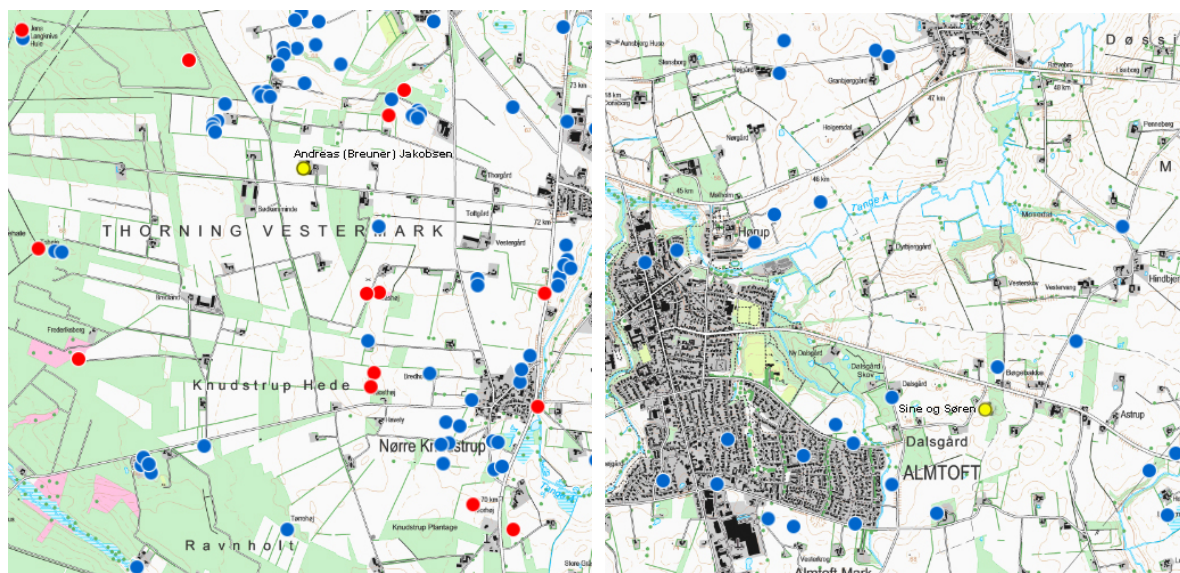
fra syden der søgte lykken i længere perioder her mod nord. Under alle omstændigheder kom dyrene hertil drevet i flokke, af alle slags – kvæg, heste, grise og geder, får, gæs og høns etc. - hele vejen op langs den jyske højderyg, hvor man allerede dengang må have trampet de første stier til den senere stude- og hærvej, og vupti så var de frie jægere blevet til fastboende bønder og for den sags skyld også håndværkere, ligesom de fleste nok også er fortsat med jagt og fiskeri. Forsyningsikkerheden var nu kraftigt forbedret, omend der selvfølgelig også har været tilfælde med misvækst, sult og sygdom, men begyndelsen til et mere sammensat og komplekst samfund var i gang i det der senere kom til at hede Danmark.

Det var antageligt også ad hærvejen at den første vogn på hjul ankom ca. 1.000 år inde i denne agerbrugsudvikling. Jo, der var gang i den på den vej eller rute, som passerede kun 8-10 km. vest for Dalsgaard og omtrent tværs gennem mine tipoldeforfædres marker på Thorning kanten. Det tydeligste vidnesbyrd på den sag blandt andet en særlig høj koncentration af tidernes forskellige gravpladser og andre oldtidsfund, netop langs den rute.

Gravpladser

Et af de bedst kendte grave fra den første gravtid er således Jens Langknivs Hule, en langdysser, som blev bygget i Ulvedal nogenlunde samtidig med, at de første hjul kørte forbi på vejen lige ved siden af. Alt sammen ca. 5.000 år før min oldefar Andreas (Breuner) Jakobsen blev født i 1858 på en lille hedegård få hundrede meter mod sydøst, på Knudstrup Mark vest for Thorning.

Fra tidernes morgen har man i stor udstrækning brændt eller begravet sine døde i forholdsvist undselige grave. Med agerbrug og bofasthed opstod imidlertid nok et menneskeligt behov for at markere sammenhold og fælles kultur! I det mindste begyndte man da at bygge store stensatte fællesgrave, såkaldte jættestuer, hvor hele samfund blev begravet i generationer, formodentlig efter at have været henlagt til skelettering, så det kun var skeletdelene som blev gravsat. Disse grave blev dog hurtigt afløst af de lignende bygværker langdysser og runddysser som adskilte sig ved, trods mindst samme omfang, at indeholde langt mindre gravkamre, nu måske primært beregnet for en enkelt familie eller slægt. Disse typer dominerede derefter i et par tusinde år til man gradvist var overgået til anvendelse af de noget enklere halvkugleformede gravhøje, som så blev bygget helt frem til- og nok også lidt ind i vikingetiden. Det er disse høje som i særlig grad endnu pryder landskaberne. Karakteristisk for de skiftende gravtraditioner synes at have været en bevægelse væk fra høj kollektivitet frem til stadig mere individualitet – fra massegrave til enkeltgrave.

Thorning med hærvejen og Kjellerup med Dalsgaard er vist med registrerede og fredede oldtidsfund som henholdsvis blå og røde prikker. De gule prikker angiver henholdsvis min oldefars Andreas fødehjem på Knudstrup Mark og min bedstefar Søren Jakobsens husmandssted på Dalsgaard Mark.

Også i Dalsgaard og omegn er der registreret en gravhøje, blot eksisterer de ikke mere. Al- ligevel er de nok det ældste større vidnesbyrd om menneskelig virksomhed i området. Den eneste som er fundet i selve Dalsgaard, lå på et lille højdepunkt bag gården på den nuværende matrikel nr. 5 hvor den kan siges at være indgået i en gruppe sammen med en gravhøj i Astrup øst for vejen mod Hindbjerg, samt med tre høje ved Levring og et par stykker lidt vest for Hørup.

Landsbyer dannes

En af de helt store forandringer som poppede op i forbindelse med skiftet fra samler- og jægerkulturen til bondekulturen har nok været udviklingen af ejendomsretten. I starten, at forstå, som en kollektiv- mere end som en privat ejendomsret. Med den ophobning af forråd, husdyr og grej der nu, som en naturlig følge af bondelivet, foregik på de små bo- pladser, var de spredte familiegrupper blevet mere sårbare over for tyverier og røveriske overfald. Det var blevet nødvendigt for dem at beskytte sig i større organiserede fælles- skaber, store nok til at virke både afskrækkende og stærke nok, til at tage kampen op mod den truende omverden.

Løsningen blev, at familiegrupperne gradvist ændrede deres hidtidige individuelle bosæt- ningsmønster til fordel for, at samle sig i landsbyfællesskaber, typisk bestående af 2 til 20 nærtstående familiegrupper med tilhørende bygninger og dyrkningsjord. I mange tilfælde indrettede man sig med sindrige forsvarssystemer inklusive volde og palisader, men det ser dog ud til at man også mange steder har fundet det tilstrækkelig, blot at demonstrere styrken ved sammenholdet i landsbyfællesskaberne.

Interessant nok skal det i øvrigt bemærkes, at samtidig med overgangen til landsbyfælles- skaberne, da begyndte også perioden med byggeri af gravhøje, nok mest beregnet for høvdingebegravelser. Noget kunne altså tyde på, at den ønskede og nødvendige beskyttel- se, som man søgte i fællesskab, samtidigt havde fremkaldt behovet for et vist lederskab som så sandsynligvist blev uddelegeret til de mest dominerende og forhåbentlig dygtigste landsbybeboere, som så til gengæld nok har taget sig betalt med diverse privilegier. Måske var det klassesamfundet der her tog sin spæde begyndelse med høvdinge, folk og trælle! Ja, samfundsindretningen kan man gøre sig mange tanker om, og den kan have varieret meget, så lad os lade det ligge. At der imidlertid på den tid opstod landsbyer, det skulle være en kendsgerning, og for mig er det noget nær indlysende, at mange af de første landsbyer må være vokset op omkring resterne af samler- og jæger tidens bedst fungerende bopladser. Der hvor slægterne i hundreder af år ja måske nærmere i tusinder af år, på der- til opståede kultsteder havde udøvet de ritualer og sociale udvekslinger etc., som indtil da havde medvirket til sammenhængskraften i oldtidens samfund.

Rekonstruktion af landsbyen Hodde ved Varde

Huse bygges

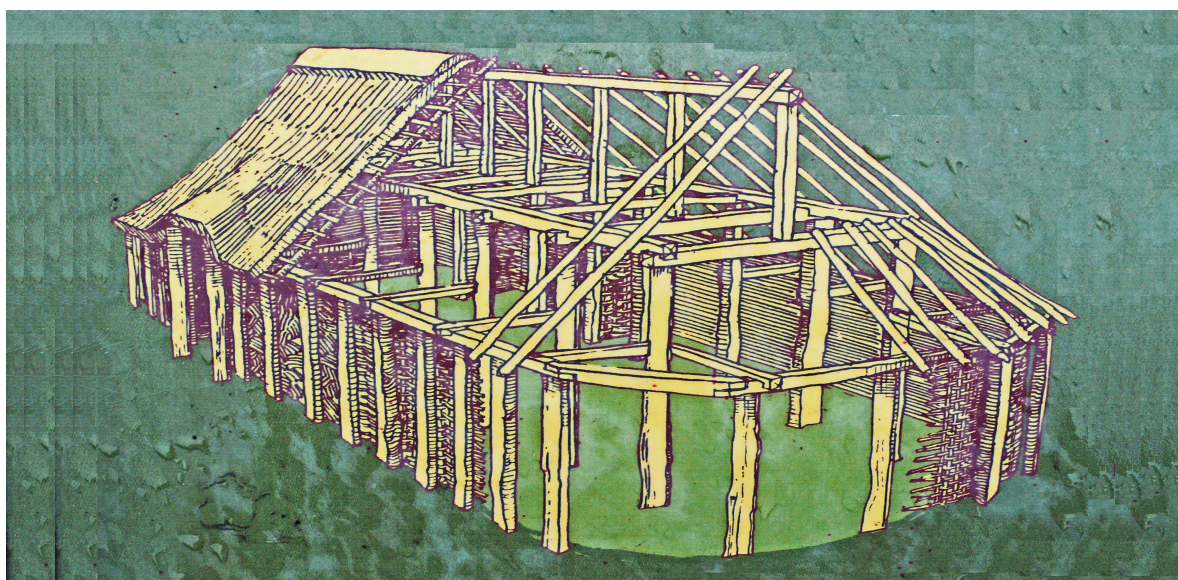
De huse som agerbrugerne byggede var helt af samme type som de huse forfædrene i samler- og jægersamfundene havde bygget da man så småt var begyndt at oprette mere permanente tilholdssteder og bopladser. I første omgang var den samme hustype, som tidligere måske rummede plads til to familiegupper nu bare ændret til i stedet, at huse blot en familieguppe og dens tilhørende dyreflok.

Det vil sige at hustypen med en enkelt række bærende stolper og åsen i kippen måske var blevet forlænget fra to til fire stolper så man fik et hus med en naturlig tredeling med indgangsparti i det midterste og velegnet til henholdsvis bolig og stald i hver sin ende.

Så godt som alle husene har været orienteret med boligen mod vest og stalden mod øst samt indgangen mod syd. I de tidligste udgaver har ildstedet typisk været i indgangspartiet tæt ved den eneste dør, men snart er ilden sikkert blevet flyttet til boligdelen hvor man fortsat har indrettet sovepladserne rundt omkring bålet, hvor familien så har kunnet opholde sig og overnatte nogenlunde lunt og behageligt. Når roen så er faldet over ved aftenstidende har de kunnet sidde eller ligge her og hygge sig til dyrenes gumlen og raslen i stalden i den anden ende. Længe kom både folk og fæ ud og ind af den ene dør, men også her udviklede begreberne sig og hustypen fik gradvist tilføjet en bagdør mod nord, sandsynligvis for at lette eller adskille trafikken til og fra stalden i forhold til hovedindgangen. Typen var nu så velegnet og tilpasset datidens levevilkår, at den holdt i tre til fire tusinde år eller mere. I mellemtiden havde den dog så også udviklet sig en tand til, således at de fleste huse ved overgangen til vikingetiden nu var konstrueret over to langsgående rækker stolper med tværbjælker og en mindre midterstolpe til at bære åsen, sådan som det kan iagttages på en rekonstruktion af en gård fra Slesvig, som man har bygget på Moesgaard Museum i Aarhus vist her under, dog uden bagdør.

Med anvendelsen af to bærende stolperækker har man kunnet komme til i huset fra en midtergang gennem hele husets længde hvorved der er skabt væsentlig bedre plads for en praktisk indretning ved såvel bolig, produktion, husdyrhold og opmagasinering. Husenes længde har i stigende grad varieret i forhold til velstanden i den enkelte familie, hvis status især kunne måles på mængden af dyr. Nogle havde mange og andre havde nærmest ingen. Det er sandsynligt at familier uden dyr har tjent til føden ved at arbejde for de som havde, enten ved jordbruget og dyreholdet eller måske som en begyndende håndværkerstand.

Der har jo da været potentialer både for tømrere, smede og keramikere med flere, for eksempel også folk som fortsat primært levede af jagt og fiskeri.

Boligdelen mod vest har fortsat været domineret af sovestederne omkring et ildsted, hvorfra man nu slap røgen ud gennem et lyrehul i kippen eller et trekantet uglehul over gavlvalmen. Desuden kan man nu også finde både træ- og keramikbeholdere samt husholdningsredskaber som drejemølle, smørkærne og rammevæve etc. I og nær indgangsdelene har der været værkstedsfunktioner og opbevaring af forskellige redskaber og værktøj, ofte i nicher tilpasset brugskarakteren og adskilt med skærmvægge. Over stalden mod øst har der ofte været lagt en adskillelse af rafter eller lignende for indretning af et høløft. De store dyr som køer, geder og måske en hest har stået i åbne båse, medens grise, fjerkræ og andre er blevet holdt i lukkede båse og i nogle tilfælde også i indelukker uden for huset. Uden om den centrale bærende tømmerkonstruktion var desuden sat en bærende stolperække med rem til bæring af tagværk, typisk bestående af afgrenede rundstokke som spær, slankere grene som lægter og tækning med strå og lyng eller lignende, sandsynligvis afsluttet med græstørv og eller halm på myndingen. Lyrehullet var den almindeligste form for udluftning af røg her mod nord, medens uglehullet var mere almindeligt længere syd på. Inden for de bærende yderstolper eller integreret mellem disse var ofte opsat en lerklinet vidjeflettet ydervæg. I nogle egne erstattet med græs og lyngtørv. Gulvene var lerstampede og nogen steder kombineret med brolægninger med pigsten i stalden.

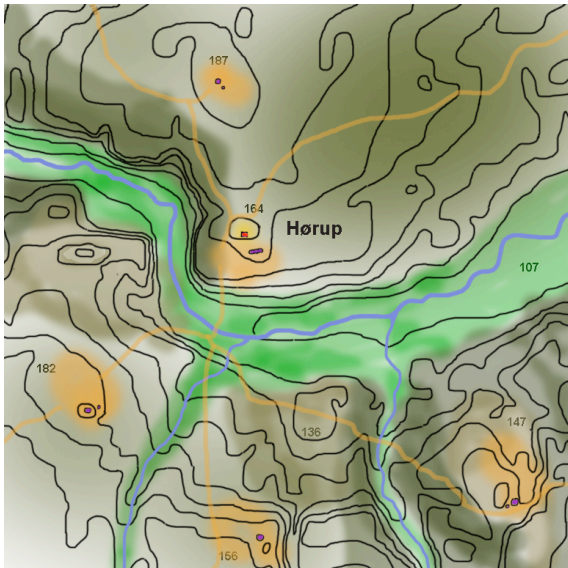

Hørup fra kultsted til landsby

I forhold til sognet Hørup, med de tre andre ejerlav Dalsgaard, Almtoft og Kjellerup er det, med tidligere omtalte tilgang om landsbydannelse det mest sandsynlige, at første landsbydannelse i sognet har fundet sted i Hørup nær kirken, der hvor man også kan formode at forfædrene er samledes og boede indimellem længe før før. Hørup ligger desuden på et næs ud til en smeltevandsdal med Tange å i bunden. Terrænet er kuperet og har sydvendte skråninger afsluttet med fugtige engdrag mod åen. Umiddelbart må der her have været gode vilkår for at oprette og forsvare en god og selvforsynende landsby. De praktiske fordele, med tilstedeværelsen af vand og fin muldet agerjord har klart spillet en vigtig rolle, men de formodede offer- og kultpladser som så godt som sikkert må have været på stedet hvor kirken senere blev bygget, må i givet fald også have spillet en hovedrolle. Det forholder sig jo sådan, at der er rigtig god grund til at antage, at langt de fleste af vore gamle middelalderkirker, efter udbredt katolsk taktik, er blevet anbragt på ældgamle hellige steder. Dels fordi disse steder lå på de strategisk rigtige steder i forhold til befolkningen, men også fordi, at man på denne måde effektivt har kunnet fortrænge tidligere den da herskende Asatro.

I nyere tid er denne form for ”diplomati” også velkendt fra andre steder, som nu det Andinske højland i Sydamerika, hvor fænomenet kan iagttages via konkrete synlige fysiske spor, samtidig med at skiftet endnu er i frisk historisk erindring og stadig afspejlet i de lokale kristne traditioner. Lidt som det at vores egen Sct. Hans- og julefest jo også er kristne traditioner afledt af- og tilpasset fortidens solhvervsfester etc.

Uden at vide noget er jeg således heller ikke i tvivl om, at de fleste af nabosognene Levring, Hinge, Vinderslev, Torning, Vium og Sjørslev også har deres baggrund i de aller ældste bondesamfund og videre tilbage til de første samler- og jægersamfund på stedet. Tiderne og slægterne har under normale forhold fulgt hinanden som leddene i en lang kæde. Dog kan kæden have været brudt eller sprunget af i særlige tilfælde, som under den sorte død eller større folkevandringer til og fra samt ved andre, os ukendte, tilstande hvor hele lokalsamfund eller flere uddøde. På en eller anden måde kan man alligevel godt tro, at der hver gang har været blot et lille link tilbage mellem fortid og fremtid, så eksempelvis de hellige steder har holdt stand.

Til venstre vises en forestilling om landskabet omkring Hørup i begyndelsen af bondestenalderen med det begyndende landbrug ved de spredte familiebopladser før etablering af landsbyer. De nærmeste hjørner af Kjellerup, Almtoft og Dalsgaard ses mellem bækkene syd for Tange å. Symbolsk er der vist en familiebo-plads i hvert ejerlav – der har sikkert været et forskelligt antal.

Til højre vises det nutidige landskab med afmærkning af to gravhøje i Kjellerup samt Hørup Kirke og ud-gravninger af jernaldergårde øst for kirken. Nederst i højre hjørne ses Ny Dalsgaard.

Befolkningen i Hørup landsby

De første gårde i landsbyen Hørup kan tænkes at have været dannet af et par familiegupper fra den lokale stamme, som var der i forvejen men som nu slog sig sammen med resten af stammen, der var stødt til fra omegnen, der hvor familierne hidtil havde haft dele af deres jagtbaserede bopladser, som måske et sted ved bækken bag Dalsgaard Skov og længere ude op mod Almtoft etc. hvor pladsen nok var blevet trangere og trangere, grundet stadig voksende befolkning, hvad der jo nok også har bidraget til, at de i første omgang slog sig på at prøve livet som bonde måske allerede nogle generationer før de flyttede til Hørup, dengang de endnu ikke var stødt på behovet for fællesskab og beskyttelse. I forvejen havde grupperne altså været godt kendte med Hørup, både som en del af deres fælles jagt og som mødestedet for slægt og stamme når der skulle ofres, fejres solhverv og udføres andre rituelle handlinger, som for eksempel ceremonierne omkring opførelsen og brugen af de gravhøje som er fundet rundt omkring i området. Familiegupperne har således næppe været ude i større overvejelser om, at deres landsby skulle placeres hvor den blev. De havde jo ligesom arvet stedet, og ud over det let tilgængelig terræn til agerbrug og græsning for dyr var der jo samtidig vældig gode muligheder for både jagt og fiskeri.

Bosætning i Hørup og omegn

De første og foreløbig eneste fundne og dokumenterede spor efter oldtidsbebyggelser i landsbyen Hørup er fra perioden 500 år før til 750 år efter vor tidsregning. Fundene er gengivet i en arkæologisk bygherrerapport ”Hørup - bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder” v. Mikkel Kiølsen og Dorthe Kaldal Mikkelsen, afmærket med røde ringe på viste kort til højre på forrige side. Med denne rapport som inspirationskilde har jeg frit, som også i forhold til de historiske kilder i al almindelighed, fabuleret videre om det første landsbyliv i Hørup hvortil jo stadig hørte de gamle agre og jagtmarker længere ude i området.

Datidens huse holdt i bedste fald i fyrre år hvorefter de blev genopført i ved siden af for en ny periode. Nogen gange valgte man at flytte hele landsbyen, og på den måde kan man

regne med at landsbyen er blevet rykket mange gange rundt i nabolaget hen gennem måske tre tusinde år. Nedenstående landsbyplan er derfor det rene gætværk, kun kan man regne med, at husene har været opført så de nærmest ligner en stime fisk. Her vist med et hegn omkring, så man ud over at holde nogen ude, også kunne holde sine dyr inde. Størrelsen på landsbyen har også ændret sig voldsomt gennem tiderne. Generelt har der antageligt været nogle lidt større gårde og lidt færre mindre huse plus nogle hytter. Hytterne har primært været beregnet for produktive formål som keramikfremstilling, vævning og måske smedje hvor der kunne forekomme gruber eller huller i jorden hvor man eksempelvis kunne sidde på kanten med fødderne nede i hullet så man kunne sidde mere komfortabelt ved en væv eller andet arbejde. Af omtalte udgravning fremgik det at man havde haft små jernovne i gang på stedet. I dem har man udvundet jern myremalm.

Strukturen af jernalderlandsbyen i Hørup vist til venstre kunne have set sådan ud engang for et par tusinde år siden ...indsat i et 1815-kort for Hørup.

Til sammenligning er et luftfoto fra 1954 af samme område vist til højre.

De forskellige størrelser på gårde og huse samt de måske opståede professioner og tilhørende værktøjer og redskaber kunne godt indikere den begyndende opsplitning af landsbysamfundet i, om end overlappende, interessegrupper og dermed individuelle eller familiebaserede ejerskabsforhold til jord og grej, sådan som man ved at det blev senere.

Fra at al jord hidtil i princippet havde tilhørt alle, så kan det nu antages, at de som tilberedte og dyrkede jorden automatisk også udviklede en vis ejerskabsfølelse til jorden, ligesom de i hvis lod det faldt at være håndværkere og producenter af enhver slags også fandt det naturligt at føle eller udvikle ejerskab til deres specielle viden og redskaber. Brugsret bevægede sig mod ejendomsret, men begge former blev dog ved at bestå, vel nærmest som det vi i dag kalder offentlig og privat.

I Hørups første landsbyer pløjede man sandsynligvist markerne med en kæp og lidt senere med en såkaldt ard, forløberen for ploven, som blev stukket i jorden med en spids ende som så blev skubbet og trukket på kryds og tværs, gennem muldlaget, for at gøre jorden tjenlig til såning. Markerne lå tæt ved bolig og stald, og ofte med en lille beskyttende jordvold rundt om hvert stykke. Den beskrevne fremgangsmåde for pløjning indikerer desuden, at markerne nok har været små og ca. kvadratiske, men dette ændrede sig dog da man senere fandt ud af at lave en muldfjælsplow med hjul og jernbeslået plovskær. Hjulploven var så tung at manøvrere med ved vendinger, at man fandt det praktisk, at gå over til at pløje i lange rektangulære baner hvor hver af landsbyens gårde så fik et eller flere

markstriber svarende til gårdens størrelse – lidt som antydte øst for det viste kort over jernalderlandsbyen.

I en ring omkring landsbyen og gårdene med markerne har der med al sandsynlighed været en lysning, hvor et større stykke jord er blevet brugt til fælles græsning for kvæg og andre husdyr. Dette areal var engene og overdrevet, og det strakte sig til den uopdyrkede skov og hede, hvor landsbyens enemærker ophørte. Naturen var længe sin egen eller alles, som de frie og alment tilgængelige jagtmarker den altid havde været.

Med tiden og landbrugets udvikling øgede befolkningstallet sig dog i en stadig og ekspansiv retning hvor de dyrkede arealer fyldte mere og mere og skabte store åbne landskaber som gav mindre og mindre plads til natur og kollektiv fælleseje til jorden. Således kan det heller ikke udelukkes, at der så småt nu begyndte at være udbrydere fra landsbyen Hørup som dannede begyndelsen til de omliggende ejerlav og landsbyer i Almtoft, Kjellerup og til sidst Dalsgaard. I første omgang måske som nogle udlægger græsmarker med små hyrdeskjul hvor nye generationer så har slået til i fredelige tider og er flyttet ud hvor der nu viste sig mere råderum og plads til større gårde . Kun fortsatte alle med at ofre til guderne på det gamle kultsted oven for landsbyen i Hørup.

Nye horisonter

På en måde kan man sige at fremad og tilbage nu har været lige langt, først samlede man stammen i Hørup og nu flyttede man så ud eller tilbage igen! Blot er der lige at huske på, at der vel gik en fire seks tusinde år eller omkring et par hundrede generationer med hele den proces. I den tid var der udkæmpet så mange fejder og foretaget så mange rokader og giftermål, at stammen nu var fusioneret så mange gange med både naboer og genboer, at folk i Dalsgaard og Hørup sogn allerede, længe før vikingernes tid, var blevet en del af den alt dominerende jyske stamme, som med Aarhus som centrum selv var stærkt på vej til, at blive en del af den endnu større stamme Danerne.

På samme tid var der sket en udvikling fra urkommunisme til høvdingedømme og tiden var nu præget af dynamik og regional og international handel, som slog nogle af sine første rødder der hvor byen Viborg efterfølgende opstod.

HISTORISK TID / SKRIFTENS PERIODE

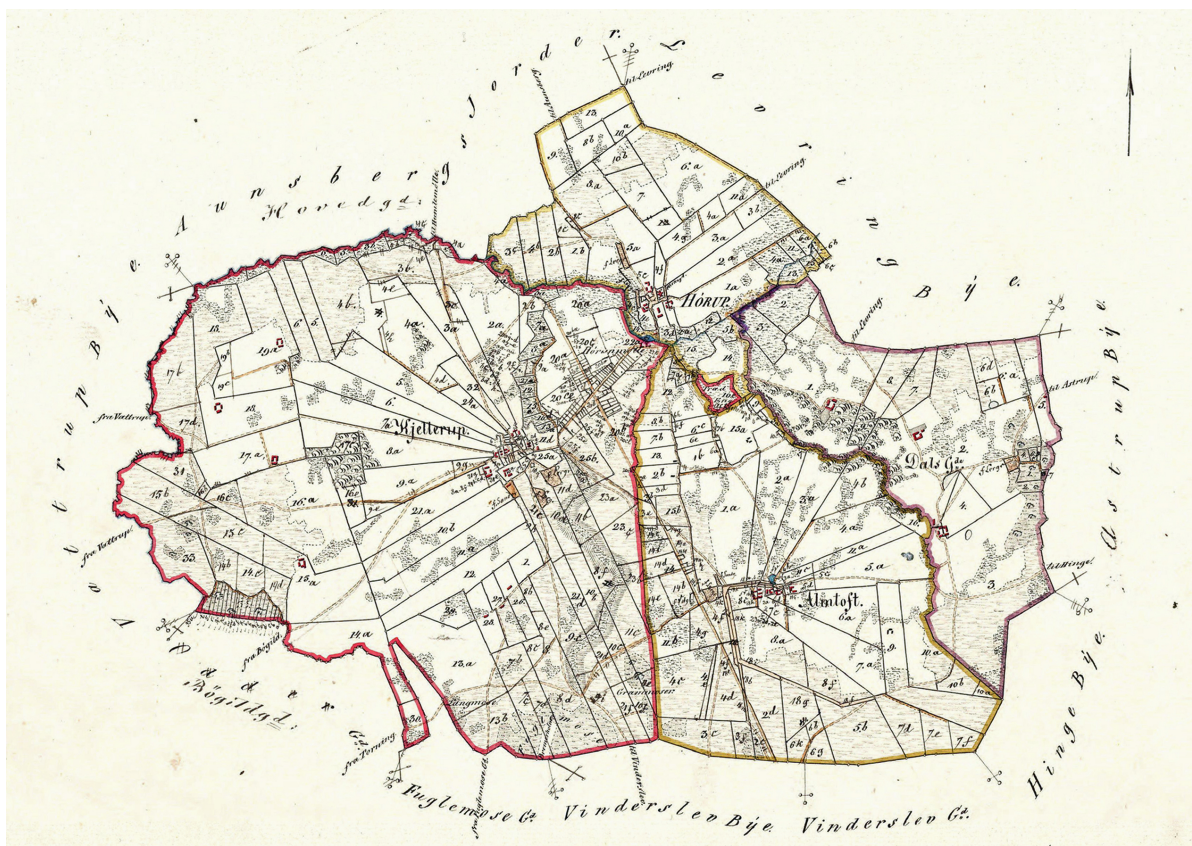
1000 – 1500 Vikingetiden og Middelalderen

Der er fortalt meget om vikingerne og/eller danerne der førte sig frem i det sydlige England med bål, brand og voldtægter samt byggeri af nye landsbyer og meget mere samt, at en stor del af dem derefter endte som vel integrerede bønder og handelsfolk i det fremmede.

Imidlertid var der jo også mange der drog tilbage til deres gamle nordiske landsbyer hvor de, sammen med de der var blevet hjemme, blandt andet blev til stammen af de danskere som for alvor grundlagde landet Danmark.

På den baggrund skabtes nu den danske kultur på alle fronter, og det må antages at kristendommens indtog i Danmark også var godt hjulpet på vej i samme omgang. Sammen med påvirkningen gennem de mange andre faktorer, der stødte til de næste to tre århundereder førte det hele da også til at man også i Hørup byggede en første stenkirke omkring år 1200, måske efter en nedbrændt trækirke, som i mellemtiden kan have været opført oven på de gamle fortidige offerpladser etc. der på stedet. Ja, og når der således har været kult- og kirkeaktivitet, så er det vel også nærliggende at antage at der samtidig er stødt en vandmølle til neden for bakken, så folk også har kunnet trække på en lidt mere timelig service, når de nu alligevel var ude!

Ja, og når pungen eller naturalierne nu var fremme, så kunne det jo også være, at man lod lidt guf falde til de som passede helligdommene! Og som det er så ofte, når man rækker fanden en lillefinger, så tager han hele hånden! I hvert fald indførte Knud den Hellige betaling af tiende generelt til den danske kirke i perioden 1080 – 86

Sognekort for Hørup sogn 1834

Hørup sogn udgør fire ejerlav bestående af Hørup, Kjellerup, Almtoft og Dalsgaard. I 1872 rammes Hørup kirke af et kuglelyn, og ombygges til sit nuværende udseende.

1500 – 1850 Opdeling og Udstykning under Renæssancen og Enevælden

Første gang man i historien støder på Dalsgaard hørte jordene under Damsgaard på Mors og bestod af én gård beliggende lige vest for den nuværende Astrupvej øst for Almtoft.

En sådan gård og en nyere nabo er vist på nærværende sognekort af 1834, hvor man også kan se at det nuværende Ny Dalsgård og Dalsgaard er kommet til.

1512 - 1532+

Gården er fundet nævnt igen og kan konstateres solgt til godset Aunsbjerg i 1512, til hvor det fortsat hører i 1532, hvorefter der igen nogen tid ikke er klarhed over gårdens forhold.

1572 - 1796 Herunder Tidlig Enevælde 1660 - 1788

Ved næste livstegn, hører gården under Palstrup Gods i 1572 hvor det fortsætter med at høre til i godt 200 år indtil det frikøbes i midten af 1790erne.

Et godsarkiv herfra er på det nærmeste ikke eksisterende, men det er dog lykkedes alligevel at skabe samle et rimeligt kendskab til gårdens og områdets udvikling siden tiden under Palstrup.

1810

Tiendeejerne er Randers Hospital for Kongetiende

Mikkel Dalsgaard for Kirketiende

Præsten I Levring for Præstetiende

OPDELINGEN

1572

Vedrørende dette år er der her for første gang nævnt eksistensen af et mindre sted, et hus ved vejen, som umiddelbart formodes at være bygget i perioden 1532-1572 eller måske endda tidligere! Huset lå yderst mod øst, inden for den senere matrikel no. 5 som kan ses på det viste matrikelkort på næste side fra 1815. Huset formodes anvendt sammen med diverse tilføjelser af jord frem til udskiftningen i 1791. Måske har det i første omgang været et jordløst hus direkte under den første Dalsgaard, og måske er det så gradvist blevet tildelt jord med spredt beliggenhed i ejerlavet som det var almindeligt på den tid. Det vides ikke med sikkerhed, kun antages det at stedet senest fik sin nuværende form ved udskiftningen og sanktioneret ved matrikuleringen i 1845, sådan som det er indtegnet på det gamle matrikelkort fra 1816 hvor den foregående spredte jordfordeling også er antydet.

1600tallet

Engang i 1650erne under den daværende ejer af Palstrup, Oluf Parsberg, blev den første Dalsgaard, ifølge markbøger fra 1683, opdelt i to gårde med fortsat beliggenhed på samme sted, og således at den ældste en lidt rodet bebyggelse lå mod nordvest medens den nye gård en mere regulær firelænget gård lå længst mod sydøst, som vist på bebyggelsesplanen på matrikelkortet fra 1815.

Der er ikke fundet beskrivelser endsige tegninger af de to gårde, men de kunne nok godt have set ud i en retning som på den her viste billedmanipulation. Den gamle lade ved den nuværende Dalsgård fremstår stadig i dag med sorttjæret bindingsværk og hvidkalkede tavler og kan således godt have været en fortsættelse af en lokal tradition, ligesom det daværende Dalsgaard med lidt god vilje også kan sammenlignes med det nærliggende Marsvinslund som blev bygget i samme periode omkring 1654.

I de første mange år, indtil begyndelsen af 1700tallet, antages det at gårdene har tjent som øvrighedens base for herredsfoged, delefoged og ridefoged etc. Tilsammen er de to gårde blevet kaldt Dalsgaard By.

1705 - 1720erne

I begyndelsen af denne periode drives den ældste nordvestlige gård af en gårdmand Knud Christensen som dør i begyndelsen af 1720erne hvor den daværende fæster af den sydøstlige gård Jens Pedersen Brygger også dør.

Sammenfaldet af disse to dødsfald giver herefter anledning til at dele de to gårde i fire halvgårde, sandsynligvis af hensyn til et øget pres for at løse fæstebrev. I det mindste var tre af de fire nye fæstere sønner eller svigersønner efter Knud Christensen.

UDSKIFTNINGEN

1788 - 1849 Sen Enevælde

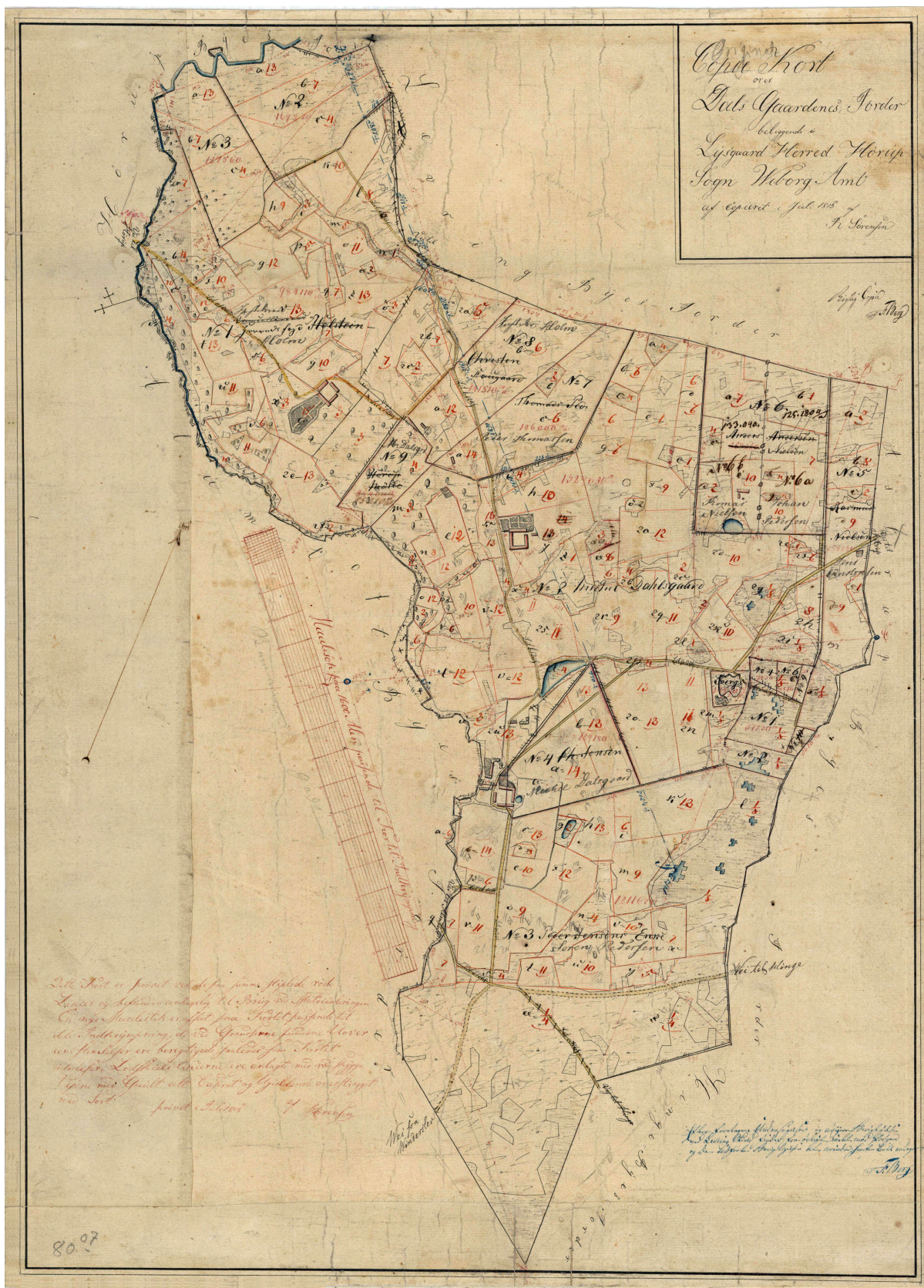
De fire nye halvgårde blev fra 1720erne og frem til den egentlige udskiftning på stedet i 1791, drevet videre med base i de gamle bygninger, som så mere eller mindre gradvist er blevet afløst af nye bygninger ude på de tilhørende jordstykker. Overordnet ser det ud som om bygningerne i det ældste nordvestlige Dalsgaard By har tjent som base for de kommende og nuværende Ny Dalsgaard og Dalsgaard, medens bygningerne i det gamle sydøstlige Dalsgaard By har fungeret som base for den jord som naturligst har hørt til en gård med beliggenhed i det gamle Dalsgaard By, samt for den jord som senere kom til at danne grundlag for det nuværende Gl. Dalsgaard længst mod syd.

Det er mit gæt, at de fire halvgårdes jordtilliggender i hovedtræk har fordelt sig nogenlunde som de fire første numre i den senere matrikulering, som fremgår af matrikelkortene for 1815 og frem, men med afvigelser i henhold til diverse handler og udstykninger i mellemtiden.

Særlig uklarhed er der jo omkring "matr. no. 2 og 4", hvorfra de fleste rokeringer og udstykninger er foretaget. Således "forstyrrer" det mit ovennævnte gæt, at matr. no. 4 er væsentlig mindre end de tre øvrige!

Generelt var bebyggelsen i sognet præget af små landsbyer og mange enkeltgårde. Dyrkningssystemet var før udskiftningen overvejende et meget regelmæssigt græsmarksbrug, fx med seks tægter, hvoraf de tre hvide, og de andre tre var besået med hhv. byg, rug og havre. De fleste landsbyer blev udskiftet mellem 1782 og 1793.

MATRIKULERING OG FRIKØB

Matrikelkort Dalsgaard, Hørup 1815 – 1863

1815 - 1863 Herunder Demokratiseringen 1849 - 1920

Matrikuleringen af jorden i Dalsgaard ejerlav Overvejelser i henhold til matrikelkortet for

Matrikel No. 1.

Dette matrikelnummer udgør antageligt størstedelen af jorden tilhørende Ny Dalsgaard i dag, iset jeg forestiller mig, at matriklerne 7, 8 og 9 nu hører til her eller måske til gården Dalsgård.

På matrikelkort af 1815 ses et navn Holstein, så man kunne tro det er navnet på den nye gård. Imidlertid kaldes gården alle andre steder Ny Dalsgaard og der kan derfor ikke være tvivl om rigtigheden af dét navn. Navnet Holstein viser sig da også at være stødt til senere via en Herredsfoged Holstein, som overtog Ny Dalsgaard i 1808. Da jeg var dreng mindes jeg i øvrigt, omend med nogen usikkerhed, at et lille interessant rødt hus i svensk træbusstil i Dalsgård Skov mod øst nær gården Dalsgaard blev kaldt Holsteinborg!

Matrikel No. 2.

Dette matrikelnummer ser ud til, i store træk, ca. at svare til jorden tilhørende gården Dalsgaard nu, samt det meste af de arealer der senere er udstykket til de mindre boels- eller husmandssteder, hvor disse ikke er taget fra matrikel no. 4.

Matrikel No. 3.

Dette matrikelnummer ser umiddelbart ud til at svare til jorden som fortsat hører til Gammel Dalsgaard eksklusive eventuelle nyere udvidelser mod syd i arealerne under Hinge By!

Matrikel No. 4.

Dette matrikelnummer formodes at være en rest af det jord som formodentlig har været tildelt den halvgård som bevarede sine bygninger i det tidligere Dalsgaard By. Man kunne godt forestille sig at det meste af den jord der ligger på matrikel no. 2, øst for matrikel no. 4 helt op til og men matrikel no. 6 i nordøst, altså en væsentlig del af de senere udstykkede husmandssteder!

Alternativt har den oprindelige jord tildelt gården Dalsgaard By måske været lille fra starten. På matrikelkort af 1815 angives et navn som med utydighed kunne tolkes som "Mindste" Dalsgaard, hvad den tydeligt også er hvis der ikke har tilhørt mere jord! Under alle omstændigheder vil det være interessant at vide hvorfor der var denne der forskel mellem denne halvgård og de tre andre!

Matrikel No. 5.

Dette matrikelnummer udskiftedes som nævnt sammen med de fire halvgårde i 1571 og den tilhørende jordbesiddelse ser ikke ud til at være ændret siden da.

Matriklerne No. 6, 7, 8 og 9.

Matrikel No. 6, er nabo til No. 5, og er sandsynligvis kort tid efter sin udstykning delt i to og må qua matrikelkortets datering antages at være udstykket før 1815 sammen med matriklerne N. 7, 8 og 9. som ligger mellem Ny Dalsgaard og Gården Dalsgaard.

Det kunne være interessant at kende de varierede baggrunde for såvel disse første mindre udstykninger som for de øvrige steder der senere udstykkedes omkring århundredeskiftet! Umiddelbart kan man jo godt komme i tvivl om, at der har været foretaget en større samlet udstykning i Dalsgaard, men at udstykningerne mere er sket gradvist, som det nu er faldet for! Tidsmæssigt ser det dog ud til at de sidste udstykninger passer godt med den generelle udvikling inden for husmandsbevægelsen.

Overdrev !

Af de gamle matrikelkort 1815 og senere fremgår endvidere at såvel Dalsgaard som Gl. Dalsgaard er blevet tildelt et engstykke i områdets nordligste del, som ellers hører til Ny Dalsgaard.

Jeg ved ikke præcist hvordan ejerforholdene var her i 1950'erne, men jeg husker at min morfar lejlighedsvist havde ungdyr på græs på engen bag den lille skov nord for banen. Jeg ved ikke om han faktisk lejede græsningsen på Kjellerup/Hørups side af vandløbet eller om der var tale om en ret!

Som med græsningsarealerne, da ser det tilsvarende ud som om flere i ejerlauget har delt rettigheder til tørvegravning i mosearealer midt i den vestlige del af området?

Frikøbet

1794 - 1967

De fire halvgårde, med lige så mange gårdmænd udgjorde længe, i 1700tallet, den samlede bebyggelse kaldet Dalsgaard By, hvortil kom boelstedet længst mod nordøst.

I 1794 indledtes imidlertid frikøbet af hele området Dalsgaard fra Palstrup Gods.

Umiddelbart kan opdelingen og fordelingen som angivet på matrikelkortet synes at være blevet foretaget som en formalisering af de faktiske forhold, nu blot som selveje.

I 1794 overtog de daværende gårdmænd Jens Christensen og Knud Sørensen fra den ældste nordvestlige gård henholdsvis det der blev til Ny Dalsgaard og gården Dalsgaard på matriklerne no. 1 og no. 2 som de nu måtte have set ud, og de flyttede hurtigt ud på deres marker, hvis de da ikke boede der allerede.

I 1795 overtog de ligeledes daværende gårdmænd Peder Jensen og Jens Madsen i den østlige firelængede gård henholdsvis det der blev Gammel Dalsgaard og så det der blev tilbage ved Dalsgaard By på matriklerne no. 3 og no. 4 som de nu også måtte have set ud. Begge blev dog her boende i de to gamle gårde i Dalsgaard By, således at Peder Madsen antages måske at være flyttet ind i den ældste, nu fraflyttede gård mod vest, medens Peder Jensen tilsvarende fik en hel gård i form af den firelængede gård som han hidtil havde måttet dele med sin nu nye nabo Jens Madsen, som i øvrigt flyttede væk fra Dalsgaard i år 1800.

I 1796 blev boelstedet matr. 5 det sidste frikøb.

1796 - 1808

Efter frikøbene er der, som tidligere antydte, i begyndelsen af 1800tallet foretaget en del handler og udstykninger hvor Ny Dalsgaard og resterne af Dalsgaard By i særlig grad var i spil, og da også endte med at blive lagt sammen til én ejendom under Ny Dalsgaard. I sidste ende dog eksklusivt fem omtalte udstykninger som i mellemtiden var foretaget før slutspillet i denne omgang, ved Herredsfoged Holsteins køb af Ny Dalsgaard i 1808.

Der er begrænset kendskab til de fem udstykninger, men jeg vil tro at de er identiske med de tidligere omtalte matrikelnumre 6a, 6b, 7, 8 og 9.

1861

Dette år blev Dalsgaard By forladt, i og med, at Gl. Dalsgaard først da flyttede ud på sine marker mod Hinge By. Det kan vel siges at være paradoksalt at den nyeste Dalsgaard således kom til at hede Gammel Dalsgaard, men nu kender vi altså baggrunden herfor.

Dalsgaard By ville i dag have befundet sig nogle få meter øst for de nye parcelhuskvarterer fra omkring årtusindskiftet i Kjellerup, og kun få erindringer noget som helst om stedet. *Min morbror Henry Wendel Jakobsen, som levede i 1922-2012 og i en tid havde sin skolevej lige forbi stedet, huskede et par gamle frønnede æbletræer og nogle forbutlede staudeblomster som voksede i kanten af marken ud mod vejen, den som i dag hedder Astrupvej.*

UDSTYKNINGEN DALSGAARD MARK

I 1950erne var der på Dalsgaard Mark otte mindre gårde eller husmandssteder, med resterne af den tidligere gård Dalsgaard i spidsen.

Vedrørende de konkrete ejendomsfakta for ejendommene pr. ca. 1960 oplyses hermed daværende ejer, nuværende postadresse og gældende hovedmatrikelnummer samt årstal og overskrifter for kendte gennemførte ændringer på matrikelfordeling:

Ejendom nr. 1

v. Jens Lauersen, gården Dalsgaard, Astrupvej 32, Matr. No. 2a mfl.

Antageligt største jordbesidder af de otte.

Ejerskifter kendes ikke pt. Det findes interessant at kende årstallene inkl. rokader med jord samt evt. anden viden om særlige forhold.

Det er vanskeligt at se om der i dag er jordtillæggende vest for Astrupvej!

Ejendom nr. 2

v. Thorvald Olsen, Astrupvej 11, Dalsgaard Matr. No. 2m mfl.

Ejerskifter - do - etc.

Det kan se ud som om denne ejendom delvist er udstykket fra både gården Dalsgaard og fra Dalsg. By.

Ejendom nr. 3

v. Laura og Peder Jensen, Skovsvinget 4, Dalsgaard Matr. No. 2h mfl.

Ejerskifter - do - etc.

Det kan ligeledes se ud som om denne ejendom delvist er udstykket fra både gården Dalsgaard og fra Dalsgaard By.

Ejendom nr. 4

v. Margrethe og Kristian Jensen, Skovsvinget 1, Dalsgaard Matr. No. 2g

Ejerskifter - do - etc.

Denne ejendom har udgjort en del af et formodet tidligere tørvegravningsprojekt.

Ejendom nr. 5

v. Nielsine og Søren Jakobsen, Skovsvinget 2, Dalsgaard Matr. No. 2b

1878: Udlejning af det første jordstykke fra Dalsgaard for 20 Kr. årligt

1896: Salg af to jordstykker 3 tdl. med hus for 2.250 Kr. (til lejer)

1896: Videre salg af 3 tdl. med hus for 7.950 Kr.

1911: Salg af ? tdl. med hus for 6.900 Kr.

1915: Salg af ? tdl. med hus for 10.300 Kr.

1915: Videre salg af ? tdl. med hus for 15.000 Kr.

1920: Salg af ? tdl. med hus for 12.000 Kr. til Søren Jacobsen

1959: Salg af ? tdl. med hus for ? Kr. til ?

(Ejerskifter) - do - etc.

Denne ejendom har også delvist været en del af det formodede tidligere tørvegravningsprojekt.

Ejendom nr. 6

v. Jensine og Rasmus Pedersen, Illervej 13, Dalsgaard Matr. No. 5

Ejerskifter - do - etc.

I 1950erne blev det eksisterende vandværk her, for Dalsgaard Mark, ombygget/istandsat.

Ejendom nr. 7

v. Axel Levring, Illervej 11, Dalsgaard Matr. No. 6a

Ejerskifter - do - etc.

Ejendom nr. 8

Oline og Egon Østergaard, Illervej 9, Dalsgaard Matr. No. 6b

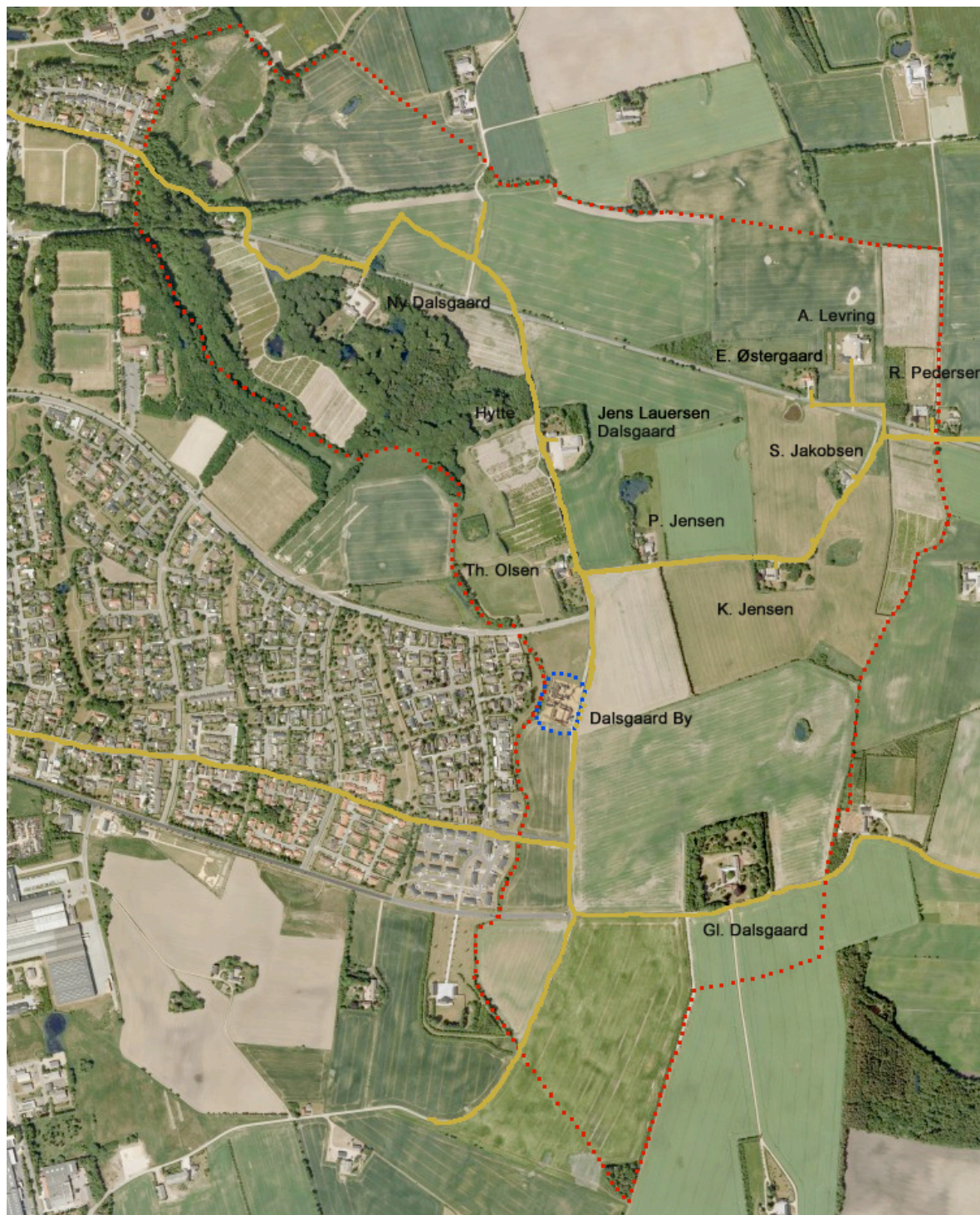
Ejerskifter - do - etc.

Ejendom uden for nr.

De nævnte matrikler No. 7, 8 og 9 betragtes værende uden for Dalsgaard Mark.

Tilsvarende gælder for Ny Dalsgaard, "Holsteinsborg" og Gl. Dalsgaard.

Dalsgaard nu og i 1950'erne

Det nuværende landskab vist med markering af området Dalsgaard med røde prikker og vejene overtegnet med gult som de forløb i 1950'erne.

Med fede typer er endvidere indskrevet navnene på ejerne af det otte husstande på Dalsgaard Mark i samme periode.

Med blå prikker og en indsat plan markeres endvidere beliggenheden af den nu historiske Dalsgaard By.

Under arbejdet med notatet er der dukket adskillige erindringer om mennesker og steder på Dalsgaard Mark fra tiden omkring 1950erne. Dem har jeg skrevet ned her til eget brug. Da de om end kun i stikord fortæller lidt om livet på stedet dengang har jeg taget dem med her.

Jens Lauersens Dalsgaard:

Gården fremstod med de klart smukkeste bygninger ved det flotteste sortmalede bindingsværk med hvide tavler og med stråtag. Der var ingen tvivl om gårdens *eller måske nu boelsstedets* ophøjethed, og så var det her man trak til tyr, hvilket i det mindste jeg havde en vis ærefrygt over for, det var jo i en tid hvor inseminering så småt var ved at have taget over.

Thorvald Olsens busmandssted:

Lige der hvor vejen nede fra mine bedsteforældre stødte op mod den tværgående Astrupvej der førte henholdsvis til Almtoft og til Kjellerup lå en hvidkalket ejendom lige oven- og vest for krydset. Her boede Thorvald Olsen med kone og datter som vel var et år yngre end jeg. De var nye på stedet og det lå i udkanten af min aktionsradius for udflugter på egen hånd, så jeg kendte dem knap. Men det forekommer mig, at de var de første der fik malkemaskiner. Thorvald har jo nok været en foregangsmand. Alle jeg ellers kendte til i begyndelsen af 1950erne malkede i hånden og havde vel knap set en malkemaskine.

Sådan var der så meget der var anderledes dengang set i forhold til nu, eksempelvis var alle lokale veje grusbelagte og på Dalsgaard Mark fandtes ikke en eneste traktor, alle havde to heste og muligvis et føl – og glem alt om biler de fandtes ikke på de kanter, men fra Astrupvej var der en lille bakke ned ad Skovbrynet mod næste nabo P. Jensen, der lærte jeg mig selv at cykle en gang i femseksårsalderen.

Og så lige lidt brok som ikke skal lastes denne familie. Omtalte veje har først efter 1950erne fået navnene Astrupvej og Skovbrynet hvilket, set med mine øjne, er en mærk- værdig prioritering. Gad vide om man ved en fejltagelse på teknisk forvaltning er kommet til at bytte om på navnene! For havde navnene været fordelt omvendt, så ville de da have passet nogenlunde til virkeligheden!

Laura og Peder Jensens busmandssted:

Den første ejendom på vejen videre ud på Dalsgaard Mark ad Skovbrynet tilhørte P. Jensen udtalt som ”pjensen”. Det var en meget veldreven ejendom beboet af meget rare og respekterede folk som oven i købet altid havde været et lille hanefjed foran med fornyelser. Min mor fortalte, at de var de første som fik radio engang i trediverne og at hun og hendes søskende flokkedes derhenne for at høre stemmer og musik. Det kunne godt give lidt nap og skub, da de kun kunne høre en af gangen i det tilhørende hørerør!

Uden at være sikker tror jeg næsten også at de fik telefon sidst i 1950erne og dog! Mine bedsteforældre havde ikke telefon og min bedstemor fik et par sjældne gange arrangeret en telefonsamtale til min ældste moster som boede på Sjælland. Det foregik efter aftale pr postkort inde på centralen i Kjellerup og i Ballerup tror jeg det var. Det arrangement havde hun nok fundet en løsning på hvis en af naboerne havde telefon!

I mit eget tilfælde husker jeg bedst den altid smilende Laura og hendes småkagedåse ude i køkkenet.

50 år senere så jeg Laura og Peder gravsten på Hørup kirkegård på det sted hvor stenene fra de sløjfede grave stilles og, ja nu er de heller ikke dér mere.

Margrethe og Kristian Jensens husmandssted:

Denne ejendom var, som P. Jensens bygget i røde teglsten skønsvist omkring 1920. Margrethe og Kristian Jensen var mine bedsteforældres nærmeste naboer og primære samarbejdspartnere omkring praktiske gøremål i hverdagen. Eksempelvist udvekslede de heste når der skulle høstes med selvbinder som krævede tre heste i stedet for de to som alle selv havde. Om de delte selve selvbinderen husker jeg ikke præcist, men det vil jeg forsøge at finde ud af, det ved mine morbrødre helt sikkert. Til gengæld er jeg ikke i tvivl om at min bedstemor jævnligt lånte en rulle til glatning af duge og sengetøj etc. Rullen stod på loftet i stuehuset og var en af den slags ruller der, for at kunne presse ordentlig, havde et læs større marksten øverst i en kassen som blev skubbet frem og tilbage på nogle kraftige rundstokke svøbt i det tøj som skulle glattes.

Her kom og gik jeg efter behag, og kunne endda være heldig og rede mig et glas saftvand og en sludder med Margrethe. Hun kunne fortælle om livet og hvordan man kunne begå sig, som for eksempel nytårsaften hvor det var tilladt at lave ting som ellers ikke var tilladt, som at liste madam blå (kaffekanden) ud af køkkenet hos nogen man ville drille lidt og så hænge det op i deres flagstangen, og gerne sammen med en nabos havelåge eller lignende. Og det var så hvad vi børn havde gang i hver nytårsaften.

Kristian havde flere grise end min bedstefar og det var en oplevelse at høre det markante skift fra skrig og skrål til den dybeste stilhed, kun afbrudt af lidt snøft og skubben, når de blev fodret ved aftenstide. I det hele taget var dette tidspunkt fuld af sin egen stemning, akkompagneret med alle mulige andre lyde også, som af spande der skrumlede, kører der brølte og mænd der dirigerede bag staldmurene rundt i nabolaget.

En gang måtte jeg ikke besøge dem, der var sat flere skilte op med advarsler om ikke at komme nærmere! Der var udbrudt mund- og klovsyge - det var trist ja meget trist og stemningen var ængstelig.

Thorvald Olsen med frue og Kristian Jensen

Peder og Laura Jensen

Sine og Søren Jakobsens husmandssted:

Nu er vi så kommet til mine bedsteforældres ejendom, det var mit livs helle gennem hele min barndom og jeg vil i dette tilfælde gå lidt mere detaljeret til værks end ved omtalen af deres naboer og naboejendomme.

Sine og Søren's første hus i Almtoft.

De to blev gift i 1913 og fik i løbet af de første år og ved familiens hjælp stabled et lille landarbejderhus på benene ude i det yderste sydøstlige hjørne af Almtoft Mark hvor der intet andet var, end et par mosehuller som de kunne hente vand fra og så en lille tønde land hvor der kunne græsses lidt af en ko og et par får til selvforsyning.

Uden vel at have tænkt over det, så var deres nye hus i direkte slægt med de aller første huse som er bygget i Danmark med plads til dyrene i den ene ende og til menneskene i den anden, inklusive udnyttelse af dyrenes varme i den kolde tid på året. Her boede de så og fik deres første to børn medens Søren arbejdede på teglværket i Almtoft.

Der gik dog ikke lang tid før forholdene blev lidt for trange for den lille familie, og da de samtidig havde fået mod på, og økonomi til, at forsøge sig som en selvstændig husmandsfamilie tøvede de ikke, da de i 1919 fik mulighed for at erhverve ejendommen på Dalsgaard Mark, men dog først med indflytning i foråret 1922, lige tidsnok til at min morbror Henry nåede at blive født på stedet den 1. april.

Oprindeligt havde den nye ejendom tjent som landarbejderbolig med ca. 3 tønder land, men den var nu endt op med at have ca. 12 tønder land inklusive et par stykker med mose. Dette var hvad der i bedste fald kun ville kunne sikre familien overlevelse på ren naturaløkonomi, men det hørte af samme grund med til projektet, at Søren samtidig fik en fast rute som mælkeemand i naboområdet Hingeballe. Det var en strategi som rigtig mange husmænd klarede sig med.

Antageligt bestod bygningerne oprindeligt af en samlet stue- og staldlænge som huset i Almtoft, her bygget med bindingsværk sat på syldsten og med taget tækket med strå. Nogle år før overtagelsen var ejendommen imidlertid blevet udvidet med en ny muret stald og lade der nu dannede et T med stuehuset som fortsat stod med bindingsværk men dog nytækket med tjærepap lige som den nye bygning.

I midten af trediverne fjernede Søren bindingsværket og syldstenene og fik stuehuset grundmuret og isat nye vinduer samt stalden tækket med pandeplader. Om forbedringerne fra 1930erne ikke fungerede eller om der bare har været tale om et modelune, så blev det forholdsvis nye pudsede murværk på stuehuset udskiftet med rød facademurværk en gang i 1950erne, hvor taget ved samme lejlighed blev tækket med røde vingetegl. Jeg var der selv og på et tidspunkt hvor murermesteren var inde for at få kaffe, betrødte jeg for første gang et murerstillads, hvad der så sandelig er blevet fulgt op på siden.

Ejendommen i 1920erne med bindingsværk, tagpap og nyere stald.

Ejendommen i 1930erne med nyt murværk og nye vinduer samt pandeplader på stalden.

På forsiden af dette notat vises ejendommen med ydervægen på stuehuset i røde tegl samt med nye røde vingetegl på taget.

På samme billede kan man i øvrigt se Dalsgaard og Dalsgaard Skov i baggrunden.

Husmandsstedets bygninger bestod af stuehus med stald og lade samt af et udhus med mødding, et stakhus og et par mindre huse til høns, kaniner og andet kræ som ænder og gæs. Alt indrammet af træer og buske af alle slags.

Hvis man var en finere gæst blev man budt inden for ad hoveddøren og entreen fra vejsiden og undtagelsesvist videre ind i pænstuen til venstre, men almindeligvist ind i dagligstuen til højre hvorfra man kan komme videre ind i et lille kammer, sådan som man antydningvist kan skelne i ovenstående bebyggelsesplan. Bag pænstuen var soveværelset ud mod gårdsiden hvor også køkken og bryggers findes. Al daglig indgang foregik gennem bryggerset som havde adgang fra både gården og stalden.

Huset har sikkert oprindeligt været med lerstampede og pigstensbelagte gulve, men havde nu brædegulve på nær bryggerset som havde betongulv. I bryggerset var der gruekedel til kogning af vasketøj og der var en stige op til loftet som var pulte- og kornkammer. Opvarmningen af huset skete ved en jernovn i stuen og et støbejernskomfur i køkkenet. Der var desuden elektrisk lys og vand indlagt, hvilket ikke var en selvfølge overalt på landet dengang.

I stalden var der fire båse til grise hvor de to blev brugt til en so og dens smågrise og en til slagtesvin medens den sidste indgik som en altnulig bås dog mest med et par grise, men sommetider også en nyfødt kalv. Ellers var der et roerum og en roerasper samt en kalvebås til lidt større kalve og endelig var der plads og fodergang til seks køer, hvor den ene stod tom for det meste. Hestene havde deres egen stald med to pladser til stedets egne heste og en ekstra plads til en gæstehest.

Fra hestestalden kom man ud i laden hvor der stod et tærskværk og lidt andet grej. Gummivognen stod i reglen parkeret her hvor der også var en stige op til hø og halmloftet hvorfra man let kunne smide noget af det ned gennem en lem til fodergangen foran

kørne. Det var vældig praktisk, ellers var jeg nu mest optaget af at bruge høløftet til at bygge huler i og lege med katte.

Mellem stald og udhus var der en intern vej med adgang fra den offentlige vej om til gårdspladsen. I udhuset var der tørveskur og fårestald og masser af duer og stedets das eller lokum, som man vil. På kolde vinterdage var der ingen trængsel herude, og små drenge undgik helst at benytte stedet når der lå sne på brættet. Alternativt kunne sådanne størrelser sætte sig bag kalvene. Det krævede så bare at man var god til kragehop hvis kalvene pludselig skulle samtidig!

Det var min bedstemor som stod for alt i køkken, bryggers og hønsehus ligesom hun også var ansvarlig for malkningen af kørne. Til gengæld tog min bedstefar sig af alt det grove i stalden op i markerne. Ved lejlighed hjalp de hinanden med hvad som helst når tingene brændte på et eller andet sted, men dog ville det have været utænkeligt at se ham deltage i madlavningen, om så det var nok så simpelt. Selv kunne jeg som femårig bidrage med at koble kørne sammen og trække dem hen i mosen og tøjre dem der med en stor trækølle.

Sine og Søren m.fl. ca. 1935

Sine med sin far m.fl. ca. 1935

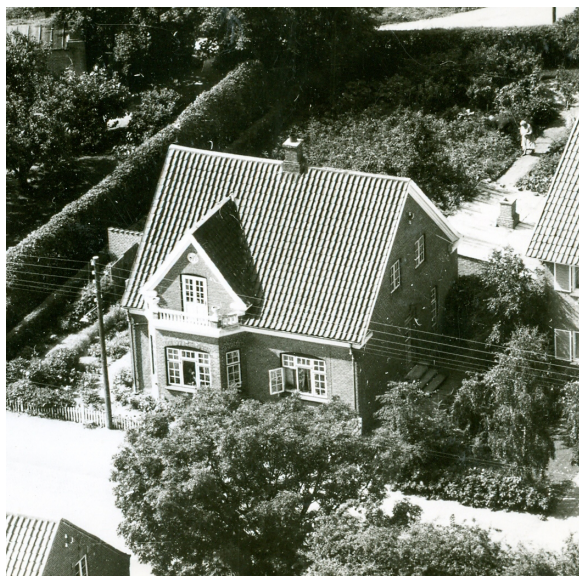

Sine ca. 1955

Søren ca. 1955

Efter 40 år med husmandsstedet ude i Dalsgaard købte Sine og Søren i 1959 et dejligt lille hus med træk og slip inde i Søndergade i Kjellerup. Bad og varmt vand i hanerne ventede de med til de tyve år efter flyttede ud på Plejehjemmet Fuglemosen i 1979.

Huset i Søndergade i 1970erne

Sine og Søren ca. 1973

Jensine og Rasmus Pedersens landejendom:

Ja hvad skal man kalde det - landejendom, boelssted eller husmandssted! Det jeg husker er, at denne ejendom var af lidt højere status end de andres, men dog ikke på niveau med Dalsgaard, idet jeg helt ser bort fra Ny- og Gammel Dalsgaard som vel mere var proprietærgårde, et begreb jeg slet ikke kendte dengang. Nå! ejendommen her kunne jo også tænkes at have arvet sin lidt ophøjede aura gennem den lange historie i selvstændighed, for der er jo denne ejendom der blev udstykket helt tilbage i 1571, som og knap er ændret lige siden.

På vestsiden af ejendommen, ned mod min bedstefars, var der et vandværk som blev fornyet dengang med en ny vandbeholder støbt i beton og jeg forestiller mig nu, at grundet denne ejendom som den ældste og vel også højest beliggende, har været først til at finde vand, hvorefter det har været nærliggende i sin tid at etablere den kollektive vandforsyning her. Før dette antager jeg, at man i begyndelsen af de nye bosættelser rundt omkring har brugt vand fra de mange mosehuller. Sådan havde mine bedsteforældre i det mindste klaret sig da de boede i deres landarbejderhus i Almtoft.

Ellers oplevede jeg Pedersens som flinke folk, hvor jeg nogen gange har været med til aftenkomsammen sammen med de andre naboer. De havde en søn som jeg knap husker, men jeg mener han hed Leif..! og så havde en datter som nok var et år ældre end jeg. Hun hed Karen Margrethe og gad godt lege med mig når der ikke var andet der bød sig til. Det var i øvrigt det første hjem hvor jeg oplevede aktiv musik. De havde et pedalorgel som virkede voldsomt tillokkende på mig og jeg fik da også lov til at lave et par dyt, uden at dette dog har medført nogen form for musikalsk karriere, men jeg lærte da sangene "hønsfødder og gulerødder med halsen af en svane", "Jens Hansen havde en bondegård" og sikkert flere. Det var et sted hvor man bevidst tænkte på at opføre sig pænt.

Axel Levrings boelssted:

Denne ejendom er muligvis tredjeældste efter matrikelnummer at dømme, først dækkende hele matrikel no. 6 og så siden halvdelen og lidt tilbage igen! Således at den i 1950erne var landet på ca. tre fjerde dele af den gamle matrikel.

Nu tilhørte den Axel Levring og hustru, som i det mindste i et led havde arvet den fra forfædrene, idet den gamle husmoder Ane Levring fortsat boede på ejendommen. Så vidt jeg ved havde hun i sin tid medvirket ved et par fødsler hos min bedstemor som da også en gang imellem aflagde visit hos den gamle kone, og en enkelt gang var jeg med. Ved den lejlighed fik jeg en kasse med gammelt legetøj at lege med, så de kunne snakke, og jeg fandt et billedlotteri som jeg syntes var spændende. Der var ikke meget legetøj rundt omkring dengang, og alene det at der overhovedet eksisterede noget her, var for mig en stor oplevelse. Det er bemærket, at der fortsat bor en Levring på stedet.

Oline og Egon Østergaards husmandssted:

Sidst i rækken kommer vi til Oline og Egon Østergaards ejendom hvor jeg kom en del. De havde en søn Knud Erik som nok var et år yngre end jeg, men altså også det bedste bud på en legekammerat. Mest dryssede vi vel omkring på jagt efter en spændende oplevelse frem og tilbage over marken, rundt i staldene eller bare op og ned i hø og halm i laderne. Eller vi landede i deres dagligstue og spillede Dam og Mølle. Det var Knud Erik skrap til og her kunne jeg lære så godt, at der er kneb fra dengang som jeg stadig benytter når lejlighed byder sig. Om vinteren dannedes der næsten altid en lille dam ved deres skel ned mod mine bedsteforældre mod syd, der løb vi rundt i gummistøvler og legede skøjter. Vi havde ingen skøjter, men vi prøvede vikle noget ståltråd om nogle brædestumper, og så binde det hele på støvlerne, hvad der overhovedet ikke fungerede, men der gik da en masse tid med det.

Egon var handelsmand og drev ikke egentlig landbrug, jeg tror de havde en ko og en gris, men ellers var det mest dyr på transit der opholdt sig i stalden og på marken som vel kun var på knap en tdl.

Engang fik de lagt nyt stråtag på stuehuset, det var spændende at kigge på, langt mere interessant end at tage roer op og de sædvanlige bondeting.

Egon og Oline samt Axel Levrings og Karl Ungmand

OMEGNEN

Livet gik sin stille gang på Dalsgård Mark hvor enhver passede sit og ellers bestræbte sig på at være gode naboer og for en lille dreng var det alt som behøvedes, men engang imellem udvidede horisonten sig med små ærinder i omegnen.

Kjellerup:

Aller vigtigst var nok Kjellerup, det var øvrighedens by og alt det andet, som krævede at man fik søndagstøjet på hvis man havde ærinde derinde. Ikke fordi jeg havde store ting at gøre i byen, men jeg blev da klippet ved en barber inde ved torvet. Han fik mig anbragt på et bræt lagt henover stolens armlæn og så var jeg hos herrefrisør. Et par gange blev et sådan besøg udvidet med en tur i et badekar på elektricitetsværket hvor de lejede badeværelser ud. Hjemme foregik de store vask jo på ryggen henover køkkenbordet og med baghovedet ned i en vaskebalje i køkkenvasken. Der var koldt vand i hanen og varmt vand hentede fra et kar i komfuret.

Ellers fik man da nogle små glimt af verden, som den også kunne tage sig ud, som en slikbutik i et hjørne ved siden af Schous Hotel eller den lille butik Cito på torvet over for rådhuset hvor de handlede med legetøj som Meccano ingeniørsæt - der blev næsen trykket flad mod ruden.

Det største i Kjellerup var dog ubetinget det årlige dyrskue bag torvet over i retning af sygehuset. Her var der solskin og feststemning med flag og stråhatte og frem for alt candyfloss med smag af "Kongen af Danmark" bolsjer. Dyrene dem kendte jeg jo rigeligt til i forvejen, men det gjorde da også indtryk at såvel dyr som mennesker var godt striglet igennem i dagens anledning.

Endelig var der jo også kirken i Hørup. Den blev ikke overrendt, men et par juleaftner har jeg da været der med familien. Der var en hyggelig og tryk stemning og der blev fortalt gode historier, men rigtig vakt tror jeg ikke nogen i min familie blev. Mine bedsteforældre var medlem af valgmenigheden og så vidt jeg forstår har man altid behersket sig her.

Turen til Kjellerup, om det var til barberen eller kirken, foregik med hestevogn da jeg var lille, og senere også med cykel eller til fods. Vejen gik op forbi Dalsgaard og via nogle vældige sving forbi Ny Dalsgaard og videre ned over banen og gennem "æ bette skåv" og op til byen. På turene til fods gik turen altid ind gennem Dalsgaard Skov forbi Holsteinsborg og store stykker skovbund fyldt med anemoner og vandhuller med sværme af farvestrålende guldsmede.

Astrup:

I modsat retning lå de mere hverdagsorienterede men udadvendte gøremål. Hyppigst besøgt naturligvis købmanden i Astrup. Her kunne jeg selv løbe eller cykle op efter ting min bedstemor havde glemt at få med mælkevognen som ellers gerne tog en kurv med på ruten. Det var på den tid hvor der var rationeringsmærker på kaffe og sukker og hvor man fik sirup i et medbragt glas. Der var en fantastisk hyggelig stemning i butikken og man kunne få et helt kræmmerhus fuld af blandede bolsjer for 25 øre svarende til hvad min mor i hendes tid kunne få for 5 øre. Lige ved indkørslen til Astrup var der også et lille fælles frysehus hvor min bedstemor ofte havde ærinde, for her opbevarede hun familiens hjemmeslagtede kød, dengang længe før køleskabets indtog.

I Astrup var jeg desuden blevet gode venner med cykelsmeden Karl Ungmand som boede og havde værksted lige der hvor man ellers kunne dreje ned mod Hindbjerg. Han og hans husbestyrerinde Ann Marí var godheden selv om end de nok ikke var helt så stærke som folk er flest. Her var der altid tid til en snak og plads til at rode i uendelige dynger cykeldele hvor Karl da også ved lejlighed, og efter aftale med min mor, samlede den flotteste cy-

kel til min fem års fødselsdag. Alle de halvrustne dele blev tørret af og malet blå og pyntet med overføringsbilleder, så den var flottere end noget jeg nogensinde havde set før.

Nørskovlund:

Når ærindet blev for stort til Astrup og ikke stort nok til Kjellerup, så gik turen til Nørskovlund som var en ny og driftig landsby vokset op omkring dets Mejeri som hed Hinge Mejeri fordi det lå placeret ved et vejkryds i Hinge Sogn. Mejeriet havde min bedstefar kørt mælk til i mange år, så her kunne han på en god dag lige få en sludder med gamle kollegaer, men ellers var landsbyens smed som oftest målet. Her var der nærmest permanent kødannelse af hestevogne og bønder som skulle have deres heste skoet eller have rettet lidt på diverse landbrugsredskaber. I ventetiden kunne man så passende se sig lidt omkring og måske gøre et par indkøb i en af de, efter landlige forhold, mange butikker med brugsforeningen i spidsen. Eller man kunne lige få lavet en aftale med en håndværker som der også var flere af her. På en måde kunne man vel godt kalde Nørskovlund en andelslandsby, den var i hvert fald vokset op sammen med andelsbevægelsen og man havde da også et forsamlingshus hvor jeg fik min koppevaccination og hvor jeg igen vendte tilbage ca. 60 år senere for at holde et foredrag om mit arbejde i den tredje verden, og hvor jeg ved samme lejlighed kunne konstatere, at der stort set kun er kulisserne af landsbyen tilbage, lige som så frygtelig mange andre steder hvor der engang har været liv og glade dage.

Hindbjerg:

Når man køre i modsat retning fra Astrup kom man til Hindbjerg der omtrent som Astrup nærmere var en samlet bebyggelse med nogle gårde, end det var en egentlig landsby. Dog var der en afgørende forskel, nemlig møllen, stationen og jo, der var også to købmænd, så lidt centerdannelse var der da tale om.

Møllen var en almindelig gammeldags vindmølle som lå for enden af et stort gadekær. Her fik min bedstefar malet korn som han havde med i sække på gummivognen der sædvanligvis blev brugt til byturene, det var der mere stads over en at komme anstigende i stivvognen der efterhånden kun blev brugt på markerne når der skulle køres roer ind. På gummivognen kunne der mageligt stå en kasse fra Dansk Ægeksport med et par sammenlagte lærredssække som pude, hvor der så var en siddeplads til både min bedstefar og jeg når vi flot kørte gennem det bølgende landskab med mig ved tømmerne og hestene i sindig gangart. Det var lykke, og alt imedens kornet blev afleveret og malet kunne jeg både nå at følge med i dette og smutte over til den nærmeste købmand og købe for ti øre flødekarameller! Sådanne dage huskes til evig tid.

I det hele taget fylder Hindbjerg meget i mine erindringer hvilket især skyldes Hindbjerg station. Det var her man kom til og det var her man rejste fra når man boede på Dalsgaard Mark. I mit tilfælde afsluttedes alle rejser med, at jeg og så også lige min mor i Silkeborg skulle skifte til den røde skinnebus, som havde holdeplads ude foran stationen. Når vi først var nået så langt var vi så godt som i mål, her kendte jeg både togføreren og konduktøren og de kendte mig, ligesom der mange gange også var andre kendte ansigter med toget, som efter at have holdt ved alle de velkendte stationer undervejs hver gang også kom til Hindbjerg, hvor min bedstefar stod og ventede os med den klargjorte hestevogn til de sidste tre kilometer.

Knap så lykkeligt var det jo så, når jeg rejste igen selvom glæden ved forventningen om nye oplevelser så småt og i stadig øget grad kunne formilde situationen. Første afledning var såmænd allerede når der skulle købes billet og stationsforstanderen stillede sin fejekost ude på perronen og gik ind og åbnede lugen ud til ventesalen så vi kunne klare den forretning, hvorefter der var tid til at studere de fine togplakater på væggene. Et af dem var

et tegnet portræt af en ged som så på mig, uanset hvor jeg stillede mig, det syntes jeg var godt fundet på. Som regel var hunden Max fulgt med til stationen, den var nok min allerbedste ven i Dalsgaard, og at venskabet var gengældte fandt man ud af da den engang blev siddende på perronen i en hel uge og ventede på at jeg vel kom tilbage! Hundene på landet levede dengang deres eget liv og Max var bestemt sin egen, også når der var hunhunde i løbetid! Da kunne han godt forville sig så langt ud af sognet, at ingen så ham i ugevis før han så kom forrevet og kvæstet tilbage efter sine iltre eventyr.

SAMFUNDSHISTORISK VINKEL

Her kunne jeg tænke mig, om der kan skabes en slags konklusion af udviklingen i Dalsgaard set i forhold til udviklingen i Danmark generelt. (Foreløbig i 2013 er denne opgave udskudt)

Moderne tider i Hørup

I 2010 var tiderne blevet ganske anderledes, og som et lille kuriosum vises her udpluk af salgsmaterialet for en af nutidens boliger.

Nu er det ikke længere almindeligt med selvbyg eller med små dyrkede marker omkring sig. Bondesamfundet, som det har været kendt i årtusinder er i princippet lukket ned, og huset her som nærmest ligger oven i de viste arkæologiske udgravninger kan meget vel ende med at blive bolig for den nye tids bonde, en genforsker som kan manipulere de gamle kornsorter så de vil kunne give et tifoldigt udbytte eller mere, i forhold til det som de første bønder i Hørup blot kunne drømme om.

Rummelig 1-plans villa med 228 m². boligareal, beliggende i børnevenligt parcelbuskvarter i Kjellerup. Her er man tæt på naturen, skole, daginst., indkøb, off. transport osv. Villaen er opført i gode kvalitetsmaterialer, ejendommen er således fuldmuret og har bl.a. IHC-anlæg (Styring af elinstallationer), diverse data-/netværksinstallationer og centralstøvsuger. Villaen er gennemført med en tydelig rød tråd her er så-

ledes klinker og gulvarme overalt. Villaen indeholder bryggers med JKE elementer. Lækkert JKE-køkken (Firmanavn), som er i åben forbindelse til alrum/ stue, hvor der er god spiseplads. Kontor i åben forbindelse med stuen og med udgang til haven. Nedsænket stue med et dejligt lysindfald fra den dobbelte franske dør, som samtidig giver udgang til haven. I stuen er der brændeovn, og et muret bararrangement. Badeværelse med bruseniche og væghængt toilet. Entré med et tilhørende opbevaringsrum samt dobbelt dør til stuen. Værelsesafdeling med 4 gode og lyse værelser, hvor det ene har direkte adgang til eget walkin-closet samt haven. Badeværelse med bruseniche og fornemt badekar med løvfødder. Derudover er der et integreret værksted samt en dobbelt carport. Dette er en ideel mulighed for børnefamilien, som ønsker plads og perfekte omgivelser for deres børn.

AFSLUTNING

Hermed er jeg så kommet til en ende på mine foreløbige kommentarer og erindringer om Dalsgaards tilblivelse, samt om livet på Dalsgaard Mark i 1950erne.

Nu gives der tid til mulig udveksling af kommentarer og formentlig yderligere viden mellem de interesserede.

Herefter forventer jeg at opgradere nærværende foreløbige skrift på grundlag af de resultater der så måtte være opnået.

Skriftet tænkes i færdig stand at blive gjort tilgængelig på nettet Sine og Sørenns efterkommere og evt. andre interesserede.

Risskov den 22. Oktober 2011

Lars Jørgen Jakobsen

Til orientering er jeg uddannet som murer og arkitekt og har arbejdet i 25 år som projektudvikler inden for bæredygtig bosætning i den tredje verden.

KILDER

Arkeologisk bygherrerapport:

om bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder langs Tange Å I Hørup v. Mikkel Kieldsen og Dorthé Kaldal Mikkelsen samt fra en historisk beskrivelse af Hørup Kirke 1874 - 1974